

Reeënbeheer

Een cursus voor allen die betrokken zijn
bij het beheer van reeënpopulaties

samengesteld door

D. J. Gussinklo

© Vereniging Het Reewild
secretariaat:
Stoutenburgerlaan 8-B
3836 PB Stoutenburg Noord
secretariaatvhr@hetnet.nl

Uitgave 2010

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke andere wijze ook worden opgeslagen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Colofon

Samensteller:	D.J. Gussinklo
Redactie:	M.J. Greep, D.J. Buijtendorp
Productie:	Groen & Grijs Communicatie voor Stad en Land
Lay-out:	Karamba Art & Design, Sandra Rozendaal
Drukwerk:	DPP Digital Printing Partners b.v. Utrecht, Houten
Fotografie:	Donald Buijtendorp, Dick Gussinklo, Joke Hendriks, Jan Huttinga, Erich Malek, Andy van Ommeren, Joop Poutsma †, Eline Verwoerd, Bas Worm en Stichting Zweethonden Nederland
Illustraties:	Zweethonden Brabant

Inhoud

Pag

Inleiding	7
H1 Biologie van het ree	9
1.1 Het ree	10
1.2 Het leefgebied	10
1.3 Aantallen en verspreiding	11
1.4 Het uiterlijk	11
1.4.1 Het haar	12
1.4.2 De verharing	13
1.4.3 Afwijkende haarkleuren	13
1.5 Geurklieren	13
1.6 Het gebit	14
1.7 Het gebit als hulpmiddel bij de leeftijdbepaling	15
1.8 Andere methoden voor leeftijdbepaling	18
1.9 Het gewei	19
1.9.1 De groei van het gewei	20
1.9.2 Het gewei in relatie tot de leeftijdsfase en biotoop	20
1.9.3 Het vegen van het gewei	21
1.9.4 Het afwerpen van het gewei	21
1.9.5 Abnormale geweivormen	22
1.10 De zintuigen	23
1.10.1 Het gezichtsvermogen	23
1.10.2 Het gehoor	23
1.10.3 Het reukvermogen	23
1.10.4 De smaak	24
1.10.5 De tastzin	24
1.11 De geluiden van het ree	24
1.12 Het reeënspoor	25

H2 Gedrag van het ree 27

2.1	Sociaal gedrag	27
2.2	Reeën zijn plaats gebonden	28
2.3	Territoriaal gedrag van de bokken	28
2.4	Sociaal gedrag van vrouwelijke reeën	30
2.5	De vorming van sprongen	30
2.6	Het gedrag van veldreeën	31
2.7	Het dagritme van het ree	31
2.8	Het voedsel en de voedselkeuze	32

H3 Voortplanting en populatieontwikkeling 33

3.1	De bronst	33
3.2	De draagtijd	34
3.3	Het jonge ree	34
3.4	De stabiele periode	35
3.5	De levensduur	36
3.6	De natuurlijke geslachtsverhouding	36
3.7	De aanwas	36
3.8	De reedichtheid	37

H4 Beheer van reeënpopulaties 39

4.1	Flora- en faunawet	39
4.2	Omgang met reeënpopulaties	40
4.3	Reeënbeheerders	42
4.3.1	LNV en GS	42
4.3.2	Faunabeheereenheid	42
4.3.2.1	Faunabeheerplan	43
4.3.2.2	Faunafonds	44
4.3.3	Wildbeheereenheid	44
4.3.4	De jager als uitvoerder van het beheer	44

4.4	Het reeënwerkplan	45
4.4.1	Draagkrachtbepaling en beheermethoden	45
4.4.2	Tellen van reeën	49
4.4.3	Het afschotplan	51
4.4.4	Selectie criteria bij het afschot	51
4.4.5	Aantalregulatie	53
	4.4.5.1 Afschot	53
	4.4.5.2 Verkeersslachtoffers	54

H5 Jachttuioefening 57

5.1	De uitrusting	57
5.1.1	Het kogelgeweer	57
5.1.2	Het kaliber	58
5.1.3	De loop	58
5.1.4	De kolf	58
5.1.5	Het trekkermechanisme	58
5.1.6	De riem	58
5.1.7	Richtkijkers en montages	59
	5.1.7.1 Het dradenkruis	60
5.1.8	De veldkijker	60
5.1.9	Het jachtmes	60
5.2	Inschieten	61
5.3	Onderhoud	61
5.4	Kogelsoorten	61
5.5	Vaardigheid en oefening	62
5.6	Aanspreken van reeën	63
5.7	Jachtmethoden	64
	5.7.1 De aanzit	64
	5.7.2 De bers	65
	5.7.3 De lokjacht	65
5.8	Voor en na het schot	66
5.9	Schottekens	66
5.10	Nazoek	69
5.11	De behandeling van het geschoten ree	70
5.12	Behandeling van de trofee	72
5.13	Regionale beheertentoonstelling	73
5.14	Weidelijkheid en etiketten	74

H6 Biotoopverbetering **75**

- 6.1 Het ree en biotoop 75
- 6.2 Het beheer van houtopstanden 76
- 6.3 Voerakkers, voerweiden en bladakkers 77

H7 Ziekten bij reeën **79**

Geraadpleegde literatuur **83**

Inleiding:

cursus reeënbeheer van de Vereniging Het Reewild

Deze cursus heeft tot doel inzicht te geven in de biologie van het ree, in de sociale structuur van een reeënpopulatie, de voedselstrategie en het begrip draagkracht, het verschil tussen bos- en veldreeën en de populatiedynamiek. Verder in de schadeproblematiek; het wettelijk kader; ontheffingen, vergunningen en aanwijzingen; het beheer; de relatie tussen reedichtheid en kwaliteit van het leefgebied; de selectiecriteria bij het afschot als onderdeel van het beheer; hygiëne en hulpmiddelen bij het verzorgen van het geschoten ree.

De organisatie van de cursus

De cursus bestaat uit:

- Het cursusboek met DVD
- Visuele ondersteuning (Power Point presentaties)
- Mondelinge toelichting door een deskundige docent
- Bewijs van deelname

Het is mogelijk na het volgen van de cursus een gecertificeerd examen af te leggen dat in samenwerking met het IPC groene ruimte is ontwikkeld. U kunt zich via de website www.reewild.nl daarvoor aanmelden.

H1

Biologie van het ree

1.1 Het ree

Het ree behoort tot de familie der hertachtigen (Cerviden). Samen met de runderachtigen (Boviden), zoals runderen, schapen en geiten, de giraffen en de kamelen behoren ze tot de herkauwers. De herkauwers, de varkens en de nijlpaarden vormen samen de evenhoevigen.

Daartegenover staan de onevenhoevigen zoals de paarden, de ezel en de zebra. Van de evenhoevigen komen de herkauwers het meest verspreid voor. Behalve in Australië en enkele eilanden komen ze over de gehele wereld voor in de meest uiteenlopende biotopen. Een kenmerk van de hertachtigen (Cerviden) is dat ze een gewei dragen, terwijl de runderachtigen (Boviden) horens bezitten. Horens worden niet afgeworpen, maar groeien jaar op jaar aan. Geweien worden ieder jaar afgeworpen en opnieuw gevormd. Bij de hoorndragers bezitten als regel beide geslachten horens, terwijl bij de geweidragers alleen het mannelijke dier een gewei draagt (met uitzondering van de rendieren).

Het ree dat wij kennen, het Europese ree (*Capreolus capreolus*) komt voor in geheel West Europa, waarschijnlijk al van voor de laatste ijstijd (10.000 jaar voor Christus). In het oostelijk deel van Europa komt het Siberische ree voor, dat groter is dan ons ree.

1.2 Het leefgebied

Reeën komen voor in laagland, in het middel- en in het hooggebergte. Oorspronkelijk leefde het ree in gemengde loofhoutbossen met voedsel van eik en beuk. De voorkeur gaat uit naar lichtere opstanden met veel ondergroei en bosranden. In de afgelopen eeuwen heeft in de bosbouw een grootschalige omzetting plaatsgevonden van loofhout naar naaldhout. Het ree heeft zich hieraan uitstekend aangepast. De jonge naaldhoutopstanden bieden uitstekende dekking, terwijl bij gebrek aan eiken- en beukenmast de naaldhout-knoppen en veldvruchten graag worden gegeten. Bij een hoge wilddichtheid worden ook de minder gunstige gebieden in het midden van een bosgebied bezet, waar het voedsel beperkt is tot bosplanten en het van tijd tot tijd tot een aanzienlijke schade aan boscultures kan komen. Bij stijgende dichtheden zien we reeën ook op plaatsen waar geen bos aanwezig is, zoals: kale weilanden, akkerland en open cultuur landschap. Deze veldreeën passen zich geheel aan de nieuwe biotoop aan, en gebruiken houtsingels, rietkragen en kleine bosjes als dekking. Het voedsel bestaat dan praktisch geheel uit veldvruchten. In de zomer bevinden veldreeën zich voornamelijk in dekkingsrijke akkerbouwgewassen. Vanaf de herfst, als de akkers na de oogst weinig dekking meer bieden, concentreren ze zich vaak in veel grotere sprongen dan dat bij bosreeën het geval is.

1.3 Aantallen en verspreiding

In welke aantallen reeën in de historische tijd voorkwamen is niet te achterhalen. Afschotcijfers waaruit met enige voorzichtigheid conclusies ten aanzien van de dichtheid getrokken kunnen worden of waaruit men een ontwikkelingstendens kan afleiden, zijn slechts over de laatste honderd jaar beschikbaar. Onderzoekers gaan er vanuit dat de stand in Nederland de afgelopen honderd jaar zeker vertienvoudig is, wat mede een gevolg is van het verdwijnen van grote predatoren, een rijker leefgebied, de soort zelf (pionierssoort) en de invloed van de mens. De aantallen reeën variëren naar de kwaliteit van de leefomgeving en zijn dynamiek. Vooral de dynamiek zorgt voor steeds wisselende aantallen, in negatieve en positieve zin. Aantallen variëren dan ook van 5 reeën per 100 ha tot wel meer dan 25 per 100 ha.

Kijken we naar het Nederlandse ree dan hebben we het eigenlijk over de Noordwest Europese reeën. In grote aantallen en ook mindere aantallen komen ze voor in Groot Brittannië, Duitsland, Polen, Tsjechië, Oostenrijk, Scandinavië, Frankrijk, Luxemburg, België en Nederland uiteraard.

Het nauwkeurig vaststellen van de aantallen is buitengewoon moeilijk. Het aantal reeën in Nederland werd in 1978 (Mekers) geschat op 25.000 stuks. Sindsdien is het aantal toegenomen. Bovendien is men beter gaan monitoren en men heeft daarbij kunnen vaststellen dat het werkelijke aantal vaak (beduidend) hoger is dan het getelde aantal. Onder gunstige omstandigheden is slechts rond de 50% van het aantal zichtbaar.* Wat je ziet en telt is dus de ondergrens. Hoeveel er precies in Nederland rond-

lopen, weten we dus niet, maar het zijn er zeker 70.000. De verspreiding in Nederland is groot. Een paar Waddeneilanden en een aantal stukjes polderland in de kuststreek zijn nog reeën vrij. In de rest van Nederland, van noord naar zuid, oost naar west, polderland, bos, heide, riet, het weiland in Friesland, duin, kwelders, klei en zandgrond, u zult er reeën kunnen waarnemen.

*) Een docent grofwildbeheer illustreerde de zichtbaarheid van reeën als volgt: op een uitvergroete kaart van een bepaald jachtveld strooide hij 'ad random' in de vorm van propjes papier, net als dobbelstenen, de totale populatie reeën op de kaart. Stel dat het doorkruisende bospad het telgebied is. Welke reeën zie je dan vanaf die weg? Telkens bleek, zelfs na honderden malen gooien, dat je nooit meer dan 50% van de populatie waarneemt.

1.4 Het uiterlijk

Het ree is de kleinste van alle hertensoorten in ons land. Door zijn lichaamsvorm en afmetingen is het ree uitermate geschikt om zich in dichte ondergroei en hoog gras voort te bewegen. In verhouding tot de romp zijn de lopers sierlijk en lang. Door de sterk ontwikkelde dijbeen-spijeren kunnen reeën verre en hoge sprongen maken. Het gewei van de bokken is relatief klein. De grote ogen hebben een zwarte iris met daarin een dwarsgeplaatste pupil. De ogen bevinden zich aan de zijkant van de kop, wat een zeer groot gezichtsveld oplevert. De oren zijn lang en ovaal van vorm. De hals is smal en de romp is gedrongen, van voren wat zwaarder en lager dan achter. Overbouwd noemen we dat. De staart bestaat uit een kort stompje en is aan de buitenkant van het lichaam praktisch onzichtbaar. Als in de winter de bokken geen gewei dragen, zijn

ze te herkennen aan het penseel, een 10 cm lang haarbosje bij de opening van de voorhuid en aan de vorm van de spiegel. Geiten herkent men in de winter aan het schortje, een plm. 7 cm lang haarbosje onder aan de vulva.

De lichaamsgrootte van het ree in Europa varieert, afhankelijk van de biotoop en klimaatsinvloeden. Globaal kan men zeggen dat naar het oosten en noorden toe de reeën zwaarder worden. Dit heeft te maken met de verhouding lichaamsomvang en -oppervlak. Koudere streken vragen om energiebesparing om te kunnen overleven. Hoe groter het ree is, hoe meer lichaamsinhoud het heeft en daardoor relatief een kleiner lichaamsoppervlak krijgt. Hoe kleiner het lichaamsoppervlak hoe beter het ree zijn energiehuishouding (warmteafgifte) kan beheersen (Bergmans regel).

1.4.1 Het haar

We onderscheiden bij het ree zomerhaar en winterhaar. In de zomer is de beharing glanzend rood van kleur met wat individuele verschillen van bruinrood tot vaalgeel. Onder invloed van het zonlicht wordt de kleur in de loop van de zomer wat bleker. De spiegel is in de zomer kleiner dan in de winter en geelwit van kleur. De kop van de jonge bok heeft een bonte aftekening, vaak met een witte vlek boven de zwarte neus. De bonte gezichtskleuren veranderen met de leeftijd. De individuele verschillen zijn echter zo groot dat ze voor leeftijdbeoordeling onbruikbaar zijn. De oude bok kan een eentonig grijs gezicht hebben met lichte ringen om de ogen (bril). In de winter zijn de onderlinge kleurverschillen aanzienlijk minder. De kleur van het winterhaar varieert van licht- tot donkergrijs. De rug heeft een wat donkerder kleur. Bij de oudere reeën zien we aan de keel en hals vaak een lichte vlek. Ook hierbij doen zich individuele verschillen voor. Als leeftijdsfasekenmerk zijn deze vlekken van geen belang.

Aan het eind van de winter wordt de kleur van het haar dof. Door het afbreken van de haarpunten neemt de bruine kleur toe. De kleur wordt veroorzaakt door in de haarpunten aanwezig pigment. Dit beschermt het lichaam tegen te veel ultraviolette straling. De eerste beharing van de reekalveren is bruin met in de lengterichting rijen witte vlekken. In de eerste herfst zijn deze vlekken verdwenen, het haar wordt eenkleurig bruin en gaat daarna over in winterhaar waarin geen vlekken meer te zien zijn. De beharing in de winter bestaat uit dekharen waaronder zich een wollige onderbeeharing bevindt. Het onderhaar is heel dun en krullend en dient als bescherming tegen de kou.

1.4.2 De verharing

In het voorjaar, in maart en april, verschijnt het zomerhaar en valt het winterhaar uit, het eerst op de schoft en aan de onderkant van de hals, rond de spiegel en op de flanken. Daarna verhaart de hals en als laatste de rug. De voorjaarsverharing is klaar tussen mei en begin juni. Vanaf eind augustus zien we het grijze winterhaar door het rode zomerhaar groeien, beginnend aan de kop en vervolgens aan de hals en de rest van het lichaam. Het tijdstip van verharen kan variëren, afhankelijk van weersomstandigheden, leeftijd en gezondheidstoestand van het ree. In het algemeen verharen jonge en gezonde reeën eerder dan oude of zieke.

1.4.3 Afwijkende haarkleuren

Plaatselijk komen zwarte reeën voor. Deze zijn het hele jaar zwart, dus zowel in zomer- als in wintervacht. Er is veel onderzoek gedaan naar mogelijke verschillen tussen zwarte en normaalgekleurde reeën. Wat betreft lichaamsgrootte en gewicht zijn er geen verschillen. Datzelfde geldt ook voor het gewei. De zwarte kleur komt door een mutatie van een gen. Dit fenomeen noemen we menalisme. Behalve zwarte reeën komen ook soms albino's of gedeeltelijke albino's voor. Bij deze abnormaliteiten ontbreekt geheel of gedeeltelijk het voor de normale kleur nodige pigment, met als gevolg een witte kleur.

1.5 Geurklieren

In de huid van het ree bevinden zich op bepaalde plaatsen geurklieren die stoffen afscheiden met een bepaalde geur, die dienst doen bij de individuele herkenning, hun sporen en bij de afbakening van het territorium. Een belangrijk geurorgaan bij het ree bevindt zich tussen de tenen van de achterlopers. Boven de schalen bevindt zich een 5 mm grote opening van het tussenteenzakje, aan de laagste kant van deze geurklier, waardoor de geurstof voortdurend naar buiten kan komen. Tijdens het lopen wordt de stof door de druk van de tenen naar buiten geperst. Hierdoor wordt het spoor van een ree individueel gekenmerkt. Een ervaren hond met een goede neus en een goede training is in staat het spoor van het individuele ree te volgen.

Kenmerken aan de onderkaakhelften van reën als gevolg van gebitsslijtage

LEEFTIJDFASE		
1: KALF	ACHT MAANDEN:	5 kiezen aanwezig: P1, P2, P3 (driedelig), M1 en M2 (blijvend)
2: JAARLING	EEN JAAR:	6 kiezen aanwezig: P1, P2, P3, alle drie worden door blijvende kiezen gewisseld. M1, M2, en M3 alle drie blijvende kiezen. Op de afbeelding zijn P1 en P2 reeds gewisseld. De driedelige melkkies P3 wordt door de tweedelige blijvende P3 omhoog geduwd.
	ANDERHALF JAAR:	6 kiezen: P1, P2 en P3. In het achterste deel van P2 komt het tandbeen tevoorschijn. M1, M2 en M3. De kauwrand steekt 3-4 mm boven het kauwvlak uit en lijkt op een scherpe zaag.
3: JONG	TWEE JAAR:	6 blijvende kiezen: P1: begin van slijtage aan het achterste deel. P2 lijkt van opzij op een dakprofiel, ook aan het voorste deel is tandbeen zichtbaar. P3 vertoont begin van slijtage. Bij M1, M2 en M3 de kauwrand ongeveer 3 mm boven het kauwvlak. Scherpe zaag.
	DRIE JAAR:	P1 is wat meer afgesleten. P2 nog een dakprofiel, iets meer afgesleten. P3 sterker afgesleten. Het bruine tandbeen is duidelijk te zien. M1: De kauwrand wat vlakker. M2 en M3 de kauwrand wat lager. Nog steeds een duidelijke zaag.
	VIJF JAAR:	P1 meer afgesleten, meer tandbeen zichtbaar. P2 idem, nauwelijks nog een dakprofiel. P3 sterker afgesleten. Bij M1 liggen de kauwrand en kauwvlak op gelijke hoogte. Plooien zijn nog iets zichtbaar. M2 en M3 nog met scherpe spitsen.
4: VOLWASSEN	VIJF JAAR:	P1 en P2 sterker afgesleten. Tandbeen duidelijker te zien. Bij P3 is de kauwrand stomp. Bij M1 zijn de plooien in het voorste deel verdwenen. In het achterste deel zijn ze nog zichtbaar. Bij M2 en M3 zijn de kauwrandspitsen vlak. Het is geen zaag meer.
	ZES TOT ZEVEN JAAR:	P1 sterk afgesleten. P2 praktisch vlak. P3 spitsen sterk afgesleten. Bij M1 zijn de plooien geheel weg. Bij M2 zijn de plooien nog zwak zichtbaar. Bij M3 zijn de plooien nog aanwezig.
	ACHT TOT NEGEN JAAR:	P1 sterk afgesleten. P2 helemaal vlak. P3 sterk afgesleten. Bij M2 zijn de plooien in het achterste deel nog zichtbaar. Bij M3 zijn de plooien nog aanwezig. De kies is één vlak.
5: OUD	TIEN TOT TWAALF JAAR:	P1, P2 en P3 zijn zeer sterk afgesleten. Geheel vlak. M1 is een diepe kuil. Bij M2 zijn de plooien verdwenen. Bij M3 mogelijk nog een restant van de plooi aanwezig. De kiezen zijn geheel vlak.

1.9.1 De groei van het gewei

De groei van het gewei vindt plaats onder invloed van hormonen. Bij het bokkalf beginnen zich op een leeftijd van 3 maanden op de schedel rozenstokken te ontwikkelen, onder invloed van het mannelijk geslachtshormoon. Hierop ontwikkelt zich bij sterke bokkalveren het eerste geweitje, dat hooguit enkele centimeters lang en altijd spitser is. In januari/februari wordt dit geweitje afgeworpen en terstond begint de ontwikkeling van het volgende gewei. Als jaarling hebben deze bokken in feite hun 2e gewei, altijd met rozen. Bij zwakkere bokkalveren begint de ontwikkeling van het eerste gewei pas in januari. Dit kan wel een behoorlijke lengte bereiken, een spitser zijn, maar ook een gehoorhoog gaffel- of zesendergewei. Dit eerste gewei wordt normaal in de late herfst afgeworpen, het heeft echter geen rozen.

Het moment waarop het gewei begint te groeien, het moment waarop de groei stopt, het moment waarop het gewei wordt afgeworpen, alles wordt gestuurd door hormonen. Het mannelijk geslachtshormoon testosteron, dat in de testikels wordt gevormd, speelt hierbij een belangrijke rol. Vroeg gecastreerde bokkalveren krijgen geen gewei. Worden bokken die al wel een gewei hebben gecastreerd, dan groeit hun gewei jaar op jaar door zonder dat het wordt afgeworpen, het zogenaamde pruikgewei. Tijdens de groei van het gewei zijn de stangen omgeven door de bast, een soort dichtbehaarde huid. Deze bast, die van talrijke zenuwen en bloedvaten is voorzien, beschermt en voedt het groeiende gewei. Het gewei heeft aanvankelijk een kraakbeenachtige structuur. Later vindt, van onder af, kalktoevoeging plaats waardoor een snelle verbening plaatsvindt.

1.9.2 Het gewei in relatie tot de leeftijdsfase en biotoop

De lengte van de stangen neemt als regel toe tot de volwassen leeftijdsfase, daarna worden de stangen, met het ouder worden van het ree, weer korter. Het terugzetten van het gewei komt het best tot uiting in de lengte en niet in de omvang. De omvang van de rozen stijgt met de jaren. De indruk, dat volwassen en oudere bokken een zwaarder gewei hebben, is bedriegelijk, omdat door het korter worden van de stangen op hogere leeftijd, het gewei massiever en zwaarder lijkt dan het in werkelijkheid is. Op de grootte, vorm van het gewei is erfelijke aanleg van invloed. Echter van doorslaggevende betekenis is de samenstelling van het voedsel dat de bok ter beschikking heeft. Op indrukwekkende wijze heeft Hertog Albrecht von Bayern dat laten zien in zijn Oostenrijkse jachtgebied. **In een slecht biotoop zal een bok met een goede erfelijke aanleg nooit een kapitale bok worden.**

1.9.3 Het vege van het gewei

Als het gewei volgroeid is, stopt de bloedtoevoer, de bast sterft af en zit nog maar los aan de stang. Het vege van het gewei duurt maar kort, binnen enkele uren is dat gebeurd. Het gewei wordt tijdens het vege heftig langs stammetjes en twijgen op en neer bewogen, zodat de bast van het gewei in stroken en repen wordt verwijderd. Het pas geveegde gewei is wit van kleur. Door het vege langs bomen en struiken dringen bast- en plantensappen en humus in de poriën van het gewei, waardoor het zijn donkere kleur krijgt. Hoe poreuzer het gewei is, hoe donkerder de kleur wordt. Na verloop van tijd worden de stangen door het vege gepolijst.

Het tijdstip van het vege hangt samen met het weer. Na een strenge winter vege de bokken iets later. Als regel vege de oude bokken het eerst, vanaf midden februari, de jonge later, de jaarlingen tot eind mei, soms begin juni. De wetmatigheid hiervan is echter niet zodanig dat men met zekerheid kan zeggen dat een bok die in begin maart met een volledig geveegd gewei rondloopt, beslist een hele oude moet zijn. Dat kan ook wel een twee- of driejarige zijn.

1.9.4 Het afwerpen van het gewei

Het moment van afwerpen van het gewei wordt ook weer bepaald door de werking van het geslachtshormoon. Door de afnemende werking hiervan na de bronsttijd, vindt er op de grens tussen de rozenstok en de roos een oplossing plaats van het benige materiaal als een dunne schijf. Het zijn de beenvretende reuzencellen, de zogenaamde Osteoclasten, die dit doen. Is dit proces ver genoeg gevorderd, dan is een geringe aanraking al voldoende om het gewei te laten afvallen. De periode van afwerpen van het gewei ligt tussen oktober en december. Er blijkt geen duidelijke relatie te bestaan tussen de leeftijdsfase waarin het ree zich bevindt en het tijdstip van afwerpen. In het algemeen kun je zeggen dat een oudere bok eerder afwerpt dan een jongere.

1.9.5 Abnormale geweivormen

Abnormale geweivormen komen met enige regelmaat bij reeën voor en deze staan meestal onder grote belangstelling bij de reeënbeheerders, die graag zo'n bijzonderheid aan hun verzameling willen toevoegen. Abnormale geweivormen zijn misvormingen, die kunnen zijn ontstaan door verschillende oorzaken.

Groeistoornissen.

Als tijdens de groeiperiode van het gewei zich bij de bok stofwisselingsproblemen voordoen, kan een afwijkende vorm van het gewei het gevolg zijn. Zo kan door onvoldoende kalktoevoer de verbening van het gewei gestoord worden en kan het gewei vreemde vormen gaan aannemen, zoals een kurkentrekkgewei.

Vorstgewei.

Bij zeer lage temperaturen kan het bastgewei bevroren, waardoor bast en beenderstructuur afsterven. Waarschijnlijk is niet in eerste instantie vorst de oorzaak, maar andere storingen in het ree zelf, waardoor het gevoeliger wordt voor lage temperaturen. Anders zouden immers reeën in zeer koude streken veel meer, zo niet allemaal, dit verschijnsel moeten vertonen.

Blaasgewei.

Dit is een gewei waaraan een grote uitstulping is te zien, die hol is. De oorzaak is een bloeditstorting onder de bast, waarbij het bloed niet heeft kunnen ontwijken.

Beschadiging van het bastgewei.

Tijdens de opbouw van het gewei is dit zeer gevoelig voor beschadigingen. Wordt helemaal aan het begin van de geweioopbouw een beschadiging toegebracht, dan kan dit leiden tot de vorming van een meer stangen- en enden gewei. Bij een breuk van het bastgewei breekt de stang af of hangt het afgebroken deel naar beneden, vastgehouden door de bast, waarna het geheel in die vorm vergroeit.

Breuk van de rozenstok.

Door uitwendig geweld, bijvoorbeeld het in botsing komen met een afrastering of een auto, kan een rozenstok breken. Dit kan een ernstige beschadiging betekenen, die kan leiden tot permanente afwijkende geweivormen.

Hormonale storingen.

Het volledig ontbreken van gewei en rozenstokken betekent dat het geslachtshormoon ontbreekt. Bij verlies van de testikels nadat zich rozenstokken hebben gevormd, wordt een gewei gevormd dat door het ontbreken van het geslachtshormoon niet wordt afgeworpen. We spreken dan van een pruikgewei. De groeisnelheid daarvan is verschillend. Groeit een pruikgewei snel, dan betekent dat in de regel een vroegtijdig einde van de bok.

Geiten met een gewei.

Dit verschijnsel is terug te voeren tot een verandering in de geslachtshormonen. Bij oude geiten is regelmatig in geringe mate rozenstokvorming te zien. In enkele gevallen komt bij geiten een pruikgewei voor. Een geveegd gewei is echter een zeer grote zeldzaamheid.

Dubbelgewei.

In dit geval begint het nieuwe gewei te groeien voordat het oude is afgeworpen. Het nieuwe gewei groeit dan om het oude heen. Als dit voor komt is het meestal bij jaarlingbokken met een gewei zonder rozen. De oorzaak van dit verschijnsel is niet met zekerheid bekend, vermoedelijk een hormoonkwestie.

Ledergewei.

Een normaal gewei, dat echter niet geveegd is. De bast droogt op en vormt een zwart, leerachtig omhulsel. De oorzaak is vermoedelijk ziektes van de bast of het gewei.

Abnormaal gewei door verwondingen aan het lichaam.

Zwaar letsel aan het lichaam. Met name aan de botten, heeft vervorming van de diagonaal tegenover gelegen geweistang tot gevolg.

Eénstanggewei.

Dit verschijnsel komt zelden voor. Door beschadiging van het voorhoofdsbeen, ziektes aan de rozenstokken of beenvliesontsteking kunnen beide stangen vergroeien tot één stang.

1.10 De zintuigen

1.10.1 Het gezichtsvermogen

Het gezichtsvermogen is bij reeën maar matig ontwikkeld. Het ree ziet onscherpe beelden met weinig scherptediepte. Alleen grote objecten worden herkend. Bewegingen worden uitstekend waargenomen. Een volkomen stilstaand mens wordt door een ree niet waargenomen, een beweging maakt het echter wantrouwend. Een geruime tijd zekeren (het oplettend stilstaan) is het gevolg. Soms laat het ree dan de kop zakken alsof het wil gaan grazen, maar houdt ondertussen alles goed in de gaten. Af en toe werpt het de kop snel op. De geringste beweging doet het ree dan vluchten. Dit typische gedrag noemen we schijnazeren. Het vermoeden bestaat dat reeën wel kleuren kunnen zien, echter in beperkte mate.

1.10.2 Het gehoor

Het gehoor is bij reeën goed ontwikkeld. Ze zijn in staat om geluiden te herkennen en door de oorschelpen afzonderlijk te draaien, ook de richting van het geluid te bepalen. Het ree weet uitstekend welk geluid wel of geen gevaar betekent. Er is een gewenning aan veel voorkomend geluid. Het geluidsvolume is daarbij niet van belang. Het geluid van de trekker van de boer of een straaljager verontrust ze niet, een zacht geluid van een brekend takje kan ze doen vluchten.

1.10.3 Het reukvermogen

Het reukvermogen is het belangrijkste en best ontwikkelde zintuig van het ree. De afstand waarop een ree geuren kan waarnemen van de mens wordt geschat op 300 - 400 meter. Bij het zoeken naar voedsel, bij het onderlinge contact, steeds wordt de neus gebruikt. Bij het foerageren, wordt met de wind rekening gehouden. Kalveren houden zich voornamelijk op een zodanige plek dat de moeder ze nog kan ruiken. De meeste gedragingen van het ree hangen af van wat met de neus is waargenomen.

1.10.4 De smaak

Het ervaren van een bepaalde smaak gebeurt door middel van smaakpapillen die in de mondholte, met name aan de tong, aanwezig zijn. Smaakprikkelers worden via zenuwen doorgegeven aan de hersenen. Het grote aantal smaakpapillen duidt er op dat het ree in staat is het voedsel op smaak te selecteren. Onderzoek heeft uitgewezen dat reeën voorkeur hebben voor plantensoorten met bepaalde smaakstoffen.

1.10.5 De tastzin

Over het gebruik van de tastzin door het ree is niet veel bekend. Er bevinden zich stugge tastharen in de omgeving van de mond en de neus waardoor tastprikkelers via zenuwen naar de hersenen geleid worden.

1.11 Geluiden van het ree

De geluiden die door reeën geproduceerd kunnen worden, onderscheiden we in blaffen, fiepen, angstschreeuw en klagen. Het blaffen, of ook wel schrikken, van het ree is een laag, blaffend geluid. De hoogte van de toon is individueel verschillend, echter niet zodanig dat daardoor met zekerheid bok, geit, jong of oud kan worden herkend. Een ree stoot dit geluid uit als het iets bijzonders waarneemt zonder het te herkennen. Herkent het ree de oorzaak van de storing, de mens bijvoorbeeld, dan springt het zonder schrikgeluid af. Behalve als schrikgeluid wordt een nagenoeg gelijk, kort blaffend geluid wel door de bok uitgestoten bij het afbakenen van het territorium, dus om vreemde bokken uit de buurt te houden.

Het fiepen, een hoge fluittoon, wordt door de geit en de kalveren gebruikt om contact met elkaar te houden. Ook wordt het fiepen in de bronsttijd gebruikt door de geit om de bok te lokken. Door reeënbeheerders wordt in de bronsttijd wel een instrumentje, de fiep, gebruikt om een bok naar zich toe te lokken. Alleen de beheerders die hier ervaren in zijn en het op de goede manier en op het goede moment toepassen, hebben hiermee succes. Wordt de fiep verkeerd gebruikt, dan werkt het averechts. De angstschreeuw en het klaaglied zijn geluiden die worden uitgestoten als een ree wordt achtervolgd, gevangen of aangevallen.

1.12 Het reeënspoor

Op drie verschillende manieren kan het ree zich voortbewegen.

Stappen: hierbij worden de achterlopers praktisch in de afdruk van de voorlopers gezet.

Draven: hierbij worden de lopers diagonaal gelijktijdig verzet.

Vluchten: deze beweging bestaat uit sprongen, waarbij de achterlopers ver voor de voorlopers worden geplaatst. Het ree kan grote sprongen maken. Sprongen van meer dan vier meter zijn geen uitzondering.

Het spoor van een ree bestaat uit de afdruk van de hoefschalen op de grond. Aan de grootte van de afdrukken kan men zien of er een volwassen ree of een kalf heeft gelopen. Heeft het rustig gestapt, dan zien we de afdrukken van voor- en achterlopers vlak bij elkaar of over elkaar. Is het ree vluchtig geweest, dan zien we dat de afdrukken van de hoefschalen gespreid zijn. In een zachte bodem zien we dan ook de afdrukken van de beide achterklauwtjes. Er bestaan geringe verschillen tussen het spoor van een bok en dat van een geit. In de praktijk zijn deze echter voor ons nauwelijks van betekenis.

H2

Gedrag van het ree

2.1 Sociaal gedrag

Reeën zijn geen kuddedieren, hun levenswijze wordt echter wel in belangrijke mate beïnvloed door een sociale structuur in het gedrag onderling. Het is nog niet lang geleden dat hierover maar heel weinig bekend was. Het meeste onderzoek hiernaar is gedaan met reeën in gevangenschap en met kleine vrij levende populaties. In grote lijnen zijn we nu op de hoogte van het sociale gedrag van het ree. Over veel details, waarin diverse populaties van elkaar afwijken, is nog veel niet bekend, zodat nog veel onderzoek noodzakelijk is. En dat ofschoon het ree één der best onderzochte wildsoorten ter wereld is. Bij dit onderzoek kunnen waarnemingen van beheerders een zinnige bijdrage leveren. Een duidelijke vorm van sociaal gedrag zien we bij de vorming van sprongen in de herfst en winter, waarbij een aantal reeën zich tegelijkertijd op dezelfde plaats ophouden, zich tegelijk in dezelfde richting verplaatsen en steeds dicht bij elkaar blijven. Ander sociaal gedrag zien we bij de territoriumactiviteiten tussen bokken en tussen geiten die op het punt staan kalveren te krijgen, tijdens de bronst, bij het zogen en het bewaken van de kalveren door de geit. Allerlei zichtbare, hoorbare en ruikbare signalen doen hierbij dienst, zoals de individuele geur, gemarkeerde plaatsen en geproduceerde geluiden. Het blijkt dat reeën in een bepaald gebied zich aan hun eigen geur herkennen.

2.4 Sociaal gedrag van vrouwelijke reeën

Ook het vrouwelijk ree bezit vaste territoria, waarin zich als regel een geit met haar smalreeën en kalveren ophoudt. Smalreeën verlaten de moeder tegen de tijd dat deze kalveren krijgt, en pas na de bronst keren ze weer in het familieverband terug tot het volgende voorjaar. Dan verlaten ze de moeder en krijgen zelf voor het eerst kalveren. Als in de tijd voordat de kalveren worden geboren, meerdere geiten dezelfde plek willen bezetten, dan komt het tot agressief gedrag. Het elkaar achterna jagen is veelvuldig te zien. De gebieden waarin de verschillende reeënfamilies zich ophouden, overlappen elkaar voor een deel. Het familieverband zorgt er onder andere voor dat moederloze kalveren aansluiting vinden in een groep.

2.5 De vorming van sprongen

In het begin van de herfst vormt het ree zogenaamde sprongen. Hierin bestaat een sociale rangorde. De samenstelling en grootte van een sprong is onder andere afhankelijk van de dichtheid, de geslachtsverhouding, de voedselsituatie en de aard van het veld. In bosgebieden met voldoende dekking, voedsel en weinig verstoring, zijn de sprongen in de regel klein als de dichtheid niet erg hoog is. In open gebieden met veel reeën zien we grotere sprongen. De samenstelling van de sprong is niet willekeurig, maar bestaat uit vrouwelijke reeën die nauw aan elkaar verwant zijn, bijvoorbeeld twee geiten die zusters zijn met hun kalveren en smalreeën, en één of enkele bokken. De leiding van de sprong heeft in de meeste gevallen een geit (de leidgeit) die kalveren heeft. Zij waarschuwt bij gevaar en bepaalt de vluchtrichting. De bok heeft in de winter alleen maar een sociale functie als het tot ongeregelheden komt met een andere sprong. De aanwezige smalreeën nemen de kalveren onder hun hoede als de geit verongelukt.

2.6 Het gedrag van veldreeën

Onder veldreeën verstaan we reeën die zich permanent in het open veld ophouden, en zich geheel daaraan aangepast hebben. Bij onraad vluchten ze niet een bos in, maar gaan op afstand het veld in. Vooral in grootschalige akkerbouwgebieden worden grote sprongen veldreeën waargenomen. Het op het veld staande gewas levert zowel dekking als voedsel. Veldreeën gedragen zich meer dan bosreeën als kuddedieren, in die zin dat ze tijdens het foerageren wachtposten uitzetten. Steeds is er minstens één ree die de omgeving in de gaten houdt, terwijl de rest graast. De in de herfst gevormde sprongen zijn bij veldreeën in de regel veel groter dan bij bosreeën. Sprongen van enkele tientallen stuks zijn geen zeldzaamheid. Als na de oogst een groot deel van de dekking is verdwenen, zorgen de reeën door een grote vluchtafstand voor hun veiligheid. Zodra een ree onraad bemerkt, spreidt het de spiegel en dat levert een optisch signaal dat in het open veld zeer goed zichtbaar is. De overige reeën worden hierdoor attent en zekeren. Zodra er één ree vlucht, gaat de rest mee. Het foerageergedrag van veldreeën lijkt anders dan dat van bosreeën. Dat komt omdat je veldreeën makkelijker en eerder ziet dan bosreeën. In het voorjaar vallen ook bij veldreeën de sprongen uiteen, echter wat later dan bij de bosreeën. Ook in het veld bezetten de sterkste bokken en geiten de beste territoria, die groter zijn dan die van de bosreeën.

2.7 Het dagritme van het ree

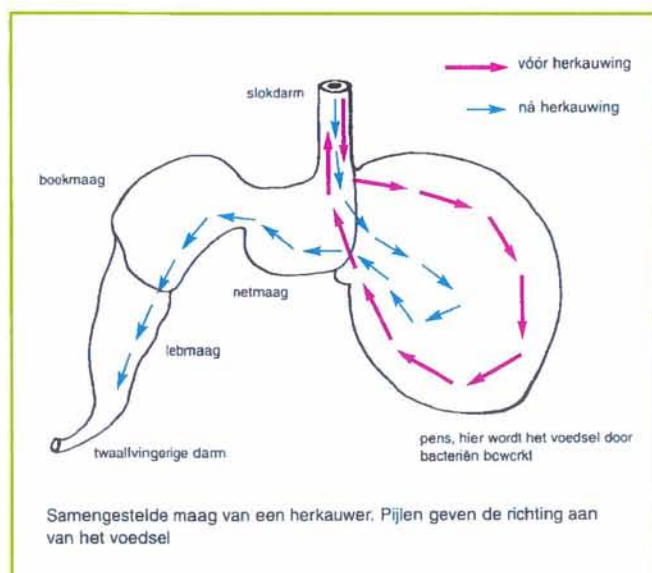
Het ree vertoont gedurende een etmaal diverse perioden waarin het actief is, en perioden zonder activiteit. Dit dagritme volgt een vast patroon, dat echter in de loop van het jaar, afhankelijk van onder andere de daglengte, wel verandert. Bekend zijn met de tijden waarop reeën actief zijn, is voor de reeënbeheerder om twee redenen belangrijk. Ten eerste: weten wanneer de reeën actief zijn, betekent bij het beheer de beste vooruitzichten op succes. Ten tweede: uit onderzoek is gebleken dat, als het dagritme van reeën wordt verstoord, het risico van schade groter wordt (schade aan de soort zelf en aan gewassen en bossen. Verstoring van het dagritme heeft vooral in de winterperiode zijn negatieve effect). De verstoring van het dagritme betekent eigenlijk de verstoring van de spijsvertering. Dat is nu net iets waar een herkauwer, zoals het ree is, absoluut niet tegen kan. Door het ree zo weinig mogelijk te verstoren, kan de beheerder er toe bijdragen dat de schade tot een minimum blijft beperkt. De dagelijkse activiteitscyclus heeft een maximum kort na zonsopkomst en bij zonsondergang. Daartussen zijn er nog enkele activiteitsperiodes waarin gefoerageerd wordt. Deze zijn echter meestal maar heel kort. Afhankelijk van de rust in het veld kan men reeën op alle uren van de dag waarnemen. In de wintermaanden, als de zon laag blijft, is er een activiteitsmaximum in de middaguren. In de zomer, als de dag langer is dan 15 uur, is overdag een minimum aan tijd vastgesteld die besteed wordt aan foerageren en beweging en een maximale tijd aan liggen en slapen. In deze tijd is er meer activiteit in de nachtelijke uren.

Dit verklaart ook waarom je beheerders in de zomer, net voor de bronst, wel eens hoort ver-zuchten: "Ik zie bijna geen ree, het lijkt wel of ze verdwenen zijn". De tijd die dagelijks besteed wordt aan voedsel zoeken, eten, herkauwen en slapen is per jaargetijde zeer verschillend. (in de belangrijke foerageerperioden april/mei en september/oktober heeft het ree 8-11 activiteits(eet) perioden per 24 uur, in de winter reduceert dat tot de helft). In het voorjaar, als het voedsel zacht is, vraagt het herkauwen minder tijd dan het foerageren. In de overige jaargetijden duurt het herkauwen langer dan het foerageren, samenhangend met de structuur van het voedsel. Het herkauwen gebeurt direct na het foerageren.

2.8 Het voedsel en de voedselkeuze

Het ree is een herkauwer en eet volledig plantaardig voedsel. Het opnemen van voedsel en het in alle rust herkauwen daarvan neemt per dag een groot deel van de tijd in beslag. Het beschikbaar zijn van kwalitatief goed voedsel is bepalend voor de lichamelijke conditie van het ree, en dus indirect voor de sociale rangorde. Het voedsel komt allereerst in de pens. Pensbacteriën breken dan, in samenhang met het herkauwen, de celwanden af. Reeën hebben, in verhouding tot hun lichaamsgrootte, een kleine pensinhoud, maar deze is wel voorzien van vele plooien waardoor de totale oppervlakte aanzienlijk is. Reeën verteren het voedsel sneller dan grote herkauwers, door de kleinere pensinhoud moeten ze echter vaker per dag eten, en bij voorkeur licht verteerbaar, eiwitrijk voedsel. Reeën zijn snoepers, 'concentrate selectors', dat wil zeggen

dat ze niet alles eten wat ze voor de bek komt, zoals echte grazers dat doen, maar dat ze zorgvuldig hapje voor hapje uitzoeken. Hun smalle snuit is daar ook heel geschikt voor. Omdat reeën zijn aangewezen op lichtverteerbaar eiwitrijk voedsel, eten ze graag knoppen en jonge bladeren van bomen en struiken en vele kruidensoorten. In de tijd dat de reeën de meeste energie nodig hebben, in het voorjaar en de zomer, is ook het voedselaanbod het grootst. Hierdoor zijn ze in staat om voor de aanvang van de winter een stevige vetreserve op te bouwen. De keus van het ree om bepaalde planten wel, en andere niet te eten, staat onder invloed van de geur- en smaakstoffen. Hieraan worden voedselplanten herkend, onervaren reeën leren dit van ervaren soortgenoten. De energiebehoefte hangt nauw samen met de activiteit. De grootste

activiteit wordt dan ook ontplooid in de periode dat er volop voedsel voorhanden is. In de winter, als de voedselvoorraad minder is, en bovendien slechter verteerbaar, worden de dagelijkse activiteiten op een lager pitje gezet. Reeën gaan zuinig met energie om. We kunnen ze daarbij helpen door er voor te zorgen dat ze in de winter zo weinig mogelijk worden gestoord. In goede mastjaren, dat wil zeggen jaren waarin er veel eikels en beukennoten zijn, worden deze graag door reeën gegeten. Hierdoor wordt een vetlaag gevormd die in de winter en bij de vorming van het volgende gewei van belang is.

Vitamines en mineralen die het ree nodig heeft, zijn als regel in voldoende mate aanwezig in het natuurlijke voedsel. De behoefte aan water wordt in de regel gedekt door het in het voedsel aanwezige vocht. In extreem droge perioden ziet men reeën naar drinkpoelen gaan om te drinken. Bij een tekort aan vocht treden spijsverteringsstoornissen op die dodelijk kunnen zijn.

H3

Voortplanting en populatieontwikkeling

3.1 De bronst

De paringstijd, de bronsttijd, van reeën valt in het midden van de zomer, tussen half juli en half augustus. De bronst wordt ingeleid door het bronstig worden van de geiten. Bronstige geiten scheiden geurstoffen af waardoor de bokken worden aangetrokken. Ook produceren de geiten in deze tijd een 'fieggeluid' waar de bok op af komt. Nadat de bok een bronstige geit heeft gevonden begint de bok de geit te drijven. Hij volgt de geit met laaghangende kop. Af en toe stopt de geit en kijkt achterom, als het ware als uitnodiging om te volgen, en vlucht opnieuw, gevolgd door de bok. In cirkels of in een achtvorm wordt nu gelopen, veel over hetzelfde spoor, waardoor er zogenaamde 'heksenkringen' ontstaan. Dit gaat door totdat de geit de bok toestaat haar te beslaan. Het beslaan, de eigenlijke paring, duurt maar heel kort, maar kan wel meerdere malen herhaald worden. De geiten zijn 3 - 4 dagen bronstig. Daarna verlaat de bok de geit en gaat op zoek naar een andere bronstige geit. De geit voegt zich dan weer bij haar kalveren. Gedurende de bronsttijd verliezen de bokken behoorlijk wat lichaamsgewicht, tot wel 25%. Enkele geiten die in de hoofdbronst niet beslagen worden, kunnen bronstig worden in november/december en dan alsnog beslagen worden, evenals sterke vrouwelijke kalveren.

3.2 De draagtijd

De bevruchte eicel komt in de baarmoeder terecht. In twee weken vindt dan een snelle deling van de eicel plaats en er ontstaat een kiemblaasje van ruim 1 mm grootte. Daarop treedt er een $4\frac{1}{2}$ maand durende kiemrust in, waarin er geen zichtbare ontwikkeling plaatsvindt. Vanaf midden december komt het tot een snelle ontwikkeling van het embryo. Bij geiten die in de tweede bronst worden beslagen valt de kiemrust weg en komt het embryo meteen tot ontwikkeling.

3.3 Het jonge ree

De kalveren worden geboren in mei of juni. Meestal worden er twee kalveren geboren, soms één en soms drie. Geiten met vier kalveren zijn een zeldzaamheid. De plaats waar de kalveren gezet worden wordt door de geit uitgekozen. Meestal is dat in een bosrandgebied met veel ondergroei,

in een weiland met lang gras of in het koren. Na de geboorte worden de kalveren door de geit droog gelikt. De geboorteplek wordt door de geit zorgvuldig schoongemaakt, de nageboorte wordt door haar opgegeten. Dit alles om zo weinig mogelijk geurspoor achter te laten. De tijd tussen de geboorte en het tijdstip waarop de kalveren de geit als hun eigen moeder herkennen is de kritische periode voor de kalveren. Deze duurt enkele weken. Kort na de geboorte doen de kalveren al pogingen om op te staan. In de kritische periode volgen de kalveren de geit niet steeds. Dagelijks zijn ze

maar gedurende een korte tijd bij elkaar. Het schijnt dat de geit haar kalveren in deze eerste tijd niet herkent aan een individuele geur maar aan een voor kalveren algemene geur. Gedurende de eerste twee weken drukken de kalveren zich als er onraad is. Ze kennen het gevaar nog niet en kunnen gemakkelijk benaderd en opgepakt worden. Het gebeurt dan ook regelmatig dat in die periode reekalfjes door onwetende wandelaars worden opgepakt, in de veronderstelling dat ze door de moeder in de steek gelaten zijn. De geit verlaat haar kalf nooit. Ze is altijd in de buurt, ook al zie je haar niet. Vooral in deze tijd is het gevaar van loslopende honden groot. Ook maken maaimachines jaarlijks een groot aantal slachtoffers. Goede voorlichting aan het publiek is van groot belang. Hier ligt een taak voor onder andere de WBE's. Pas na de eerste twee weken volgen de kalveren de geit bij gevaar. In de eerste twee weken verwijderen de kalveren zich van elkaar en liggen vaak op behoorlijke afstand van elkaar. Voor het zogen roept de geit de kalveren naar zich toe. Het zich zelfstandig drukken, op afstand van elkaar, in de eerste levensweken is een instinctieve handeling van de kalveren en gericht op het verkleinen van het risico door predatoren gevonden te worden. In deze periode verdedigt de geit de kalveren tegen belagers, door met de lopers te slaan.

Het zogen van de kalveren gebeurt diverse malen per dag en duurt per keer niet langer dan een minuut. De pasgeboren kalveren vinden in korte tijd de tepels. Tijdens het zogen wordt de buik en de anaalstreek van de kalveren door de geit gelikt. Hierdoor wordt de afscheiding van urine en ontlasting opgewekt, welke in de eerste twee weken door de geit wordt opgenomen. De samenstelling van de melk van het ree is

gedurende de lactatieperiode aan veranderingen onderhevig. Melk van de reegeit heeft een aanzienlijk hoger vetgehalte dan koemelk. Er zijn melkanalyses van reeënmelk bekend. Hiervan kan gebruik gemaakt worden bij de samenstelling van melk voor kunstmatige opfok van moederloze reekalveren. Melk van geiten komt hier dicht bij in de buurt.

3.4 De stabiele periode

Onderzoeken hebben uitgewezen dat het in de kritische periode, tot 3 weken na de geboorte, mogelijk is om geiten en kalveren te ruilen. Vreemde kalveren, c.q. een vreemde moeder worden dan geaccepteerd. Later kan dat niet meer. Na de kritische periode zijn de geiten niet meer zo bezorgd om hun kroost als in de eerste weken. De kalveren volgen de geit voortdurend en zijn steeds bij haar in de buurt. Desondanks ziet men een geit gedurende de eerste maanden ook regelmatig alleen of met maar één kalf. Dat komt omdat de kalveren een iets ander dagritme hebben dan de geit. Er wordt meer tijd aan slapen besteed. Als de kalveren een leeftijd van ca 2,5 maand hebben bereikt, is de dagindeling gelijk. De kalveren komen daarna ook regelmatig in contact met andere reeën. Het zogen van de kalveren wordt duidelijk minder tot het helemaal stopt als de kalveren een half jaar oud zijn. De kalveren worden steeds zelfstandiger, hun gedragingen gaan steeds meer lijken op die van de volwassen reeën. Waren de ligplaatsen van de kalveren eerst ver uit elkaar, met het ouder worden komen deze steeds dichterbij elkaar. Spelenderwijs worden allerlei gedragselementen, zoals imponeren, dreigen en het tonen van onderdanigheid aangeleerd. Deze stabiele moeder-kind-periode duurt tot in het volgende voorjaar. Als eerste neemt het bokkalf afscheid, wat betekent dat deze voorgoed uit het leefgebied van de moeder verdwijnt. Het geitkalf wordt door de moeder verstoten kort voordat deze weer opnieuw kalveren zet.

De ontwikkeling van het jonge ree in zijn eerste levensjaar moet zodanig zijn dat in de herfst een gewicht van minstens 12,5 kg is bereikt. Gedurende de wintermaanden groeien de kalveren nauwelijks. Vanaf maart is er weer een gewichtstoename te constateren. Uit onderzoek is gebleken dat bij kalveren die dit minimumgewicht aan het begin van de winter niet hebben bereikt minstens 50% de winter niet overleeft, omdat de verhouding tussen energieopname en energieverlies,

mede door de slechte verteerbaarheid van het voedsel in de winter, te ongunstig wordt. Op een leeftijd van twee jaar beschouwen we het ree als lichamelijk volwassen, het lichaamsgewicht en omvang nemen nog toe tot op een leeftijd van ongeveer vijf jaar, uiteraard sterk afhankelijk van de kwaliteit van de biotoop. De kwaliteit van het voedselaanbod in de herfst, winter en het vroege voorjaar is van doorslaggevende betekenis voor de verdere lichamelijke ontwikkeling van het jonge ree. Geslachtsrijp zijn normaal ontwikkelde reeën op de leeftijd van 1 jaar. Slecht ontwikkelde vrouwelijke reeën worden in de na-bronst beslagen of slaan een jaar over. Uitzonderingen bevestigen de regel: Er zijn ook gevallen bekend van kalveren waarbij op de leeftijd van 1 jaar al een embryo in de baarmoeder werd aangetroffen. Reebokken zijn vruchtbaar vanaf een leeftijd van 1 jaar. In een goede reeënstand, met betrekking tot leeftijdsverhouding en geslachtsverhouding, nemen jaarlingen als regel nog niet deel aan de voortplanting.

3.5 De levensduur

Er zijn gegevens over reeën die in gevangenschap zijn gehouden en gegevens over reeën die als kalf van een merk zijn voorzien. In gevangenschap is de maximaal bereikte leeftijd 25 jaar. Van de in de vrije wildbaan als kalf gemerkte reeën is de oudste bok ruim 17 jaar en de oudste geit 16,5 jaar geworden. Beide werden geschoten, zodat de maximum leeftijd nog niet was bereikt. Bij reeën die ouder zijn dan 10 jaar is de gebitsslijtage meestal zodanig dat niet verwacht mag worden dat ze nog veel ouder zullen worden. Aan de hand van gemerkte reeën zal hierover in de toekomst nog meer bekend gaan worden.

3.6 De natuurlijke geslachtsverhouding

Bij de geboorte is er een geslachtsverhouding tussen mannelijke en vrouwelijke kalveren van gemiddeld 1:1. Jaarlijks kunnen hier wat afwijkingen in optreden. Met toenemende leeftijd verschuift deze verhouding in de regel ten gunste van de vrouwelijke dieren, omdat de verliezen bij de bokken groter blijken te zijn. Ondanks het streven naar een groter jaarlijks geitenafschot, slaagt men er niet in om een evenwichtige geslachtsverhouding te krijgen. Naast de moeilijke telbaarheid van het ree, is het onderschatten van het belang van het geitenafschot mede de oorzaak van een toename van de reeënstand.

3.7 De aanwas

De jaarlijkse aanwas bestaat uit de kalveren die worden geboren en betrokken op het aantal stuks vrouwelijke reeën dat op 1 april aanwezig is. Smalreeën krijgen nog geen kalveren, maar omdat ze bij tellingen in het voorjaar niet altijd meer duidelijk van de geiten zijn te onderscheiden, worden ze samengeteld met de geiten. De aanwas is natuurlijk niet altijd en overal gelijk. Verschillen treden op als gevolg van de reedichtheid, de voedselsituatie en andere factoren (recreatie, infrastructuur). De jaarlijkse aanwas kan, afhankelijk van omstandigheden, schommelen tussen 70 en 150% van het aantal op 1 april aanwezige stuks vrouwelijke dieren (geiten, smalreeën en vrouwelijke kalveren). De verhouding tussen het aantal smalreeën en geiten is van grote invloed op de aanwas. Het is aan te bevelen bij het berekenen van de jaarlijkse aanwas uit te gaan van gemiddeld 85% van alle vrouwelijke dieren.

3.8 De reedichtheid

Wanneer we over de maximale dichtheid bij reeën spreken, moeten we onderscheid maken tussen de maatschappelijke dichtheid en de ecologische dichtheid. De maatschappelijke is de dichtheid waarbij het ree zich kan ontwikkelen tot het aantal dat door de mens als gewenst wordt gezien, gebaseerd op diverse belangen, zoals: schade aan gewassen, verkeer, infrastructuur, bebouwing, recreatie, etc. Kortom aan belangen die voortkomen uit de effecten van het samenleven met reeën en het voortkomen uit de gevolgen van de zogenaamde biotische factoren. De ecologische dichtheid (K) is het maximale aantal dieren dat in een gebied kan leven (tot geboorte en sterfte de populatie in evenwicht houdt). In ons cultuurlandschap is dit afhankelijk van de hoeveelheid, bereikbaarheid en kwaliteit van voedsel in een langdurig stabiele periode. De ecologische dichtheid is in ons cultuurlandschap dus altijd aanzienlijk hoger dan de maatschappelijke dichtheid en ook hoger dan onder natuurlijke omstandigheden bereikt zou worden. In de praktijk is die ecologische dichtheid niet te bepalen. Die dichtheid wordt bepaald door de samenhang tussen vele factoren, de biotische en a-biotische factoren en de gevolgen van door de mens bedachte en uitgevoerde maakbaarheid van natuurlijke en maatschappelijke zaken. Het zal u duidelijk zijn dat in die samenhang een bepaalde dynamiek zit.

Wat is ecologie? Ecologie is de samenhang tussen organismen onderling en hun leefomgeving

Biotische factoren: het levende deel van een ecosysteem; edelhert, vos, snoek en ook de mens. De mens als jager, predator, is een biotische factor

A-Biotische factoren (natuurlijke): grond, water, licht, lucht, temp, etc. Noem het alle factoren die de natuurlijke basis vormen voor het leefgebied van het ree

De dichtheid is dus een dynamisch proces. Elke verandering, of hij nu plaats vindt in de biotische of a-biotische factoren heeft direct zijn invloed op de populatie (dichtheid) van reeën in een bepaald gebied.

De mens is het enige wezen dat zowel gebruiker is, net als het ree, van een ecosysteem, als ook maker en beïnvloeder. De mens heeft de landbouw uitgevonden, de mens bouwt huizen, legt straten neer en maakt nieuw landschap. Alleen de mens kan dat, een dier kan dat niet in de mate waarin wij dat doen. Door invloed uit te oefenen op ecologische processen, vooral op de natuurlijke processen, wordt de dynamiek beïnvloed. Soms in heel sterke mate. Nieuwe woonwijken, industrieterreinen en infrastructurele maatregelen, maar ook eenzijdige bosculturen, zullen een negatief dynamisch effect hebben op de dichtheid van reeën. Nieuwe natuur, een immense kaalslag in een groot bos en rijke landbouw daarentegen een heel positief dynamisch effect. De mens draait aan de knoppen. Vaak halen we de natuurlijke dynamiek uit een gebied, de Veluwe bijvoorbeeld, en brengen daarvoor in de plaats een andere dynamiek terug, recreatie om er maar een te noemen. Met alle gevolgen van dien. Het ree kan daar als groot wild hoefdier het beste mee omgaan. In tegenstelling tot edelherten en damherten, past het ree zich aan. Gebouwen maken hem niet uit, acht miljoen dagjesmensen per jaar in zijn leefgebied is ook niet erg. Als de basale zaken als voedsel, dekking en rust er maar zijn, kan het ree daar prima vertoeven.

Dichtheden kunnen afhankelijk van de dynamiek lokaal dus enorm verschillen en veranderen. Arme gebieden hebben misschien maar een dichtheid van 5 reeën per 100 ha. Rijke gebieden soms wel meer dan 25 reeën per 100 ha.

Loopt een dichtheid op dan wordt concurrentie een bepalende factor. Het effect van die factor is dat reeën op zoek gaan naar nieuwe territoria, het oude is niet goed genoeg meer. De beweging die daaruit voortkomt stimuleert het aantal verkeersslachtoffers in negatieve zin. Nemen bijvoorbeeld in een bepaald gebied de populaties van edelherten, damherten en/of andere grote grazers extreem toe, heeft dat ook een negatief effect (concurrentie) op de populatie van de reeën aldaar. Een ree laat zich uit dat gebied concurreren, vanwege zijn sociale begrenzing. Voorbeelden hiervan zijn er genoeg in Nederland.

Het is onmogelijk de meest gunstige dichtheid te bepalen. Het is daarom van belang dat de zichtbare gevolgen van een te hoge dichtheid tijdig worden onderkend. Meer verkeersslachtoffers is een parameter van misschien een te hoge dichtheid. Gewichten van reeën kunnen teruglopen. Geweiontwikkeling van reebokken kan achter blijven. Willen we een oplossing bieden dan is zoeken naar de oorzaak de juiste insteek. Een ree reageert namelijk op de oorzaak, nooit op het gevolg van iets.

Beheer van reeënpopulaties

4.1 Flora- en faunawet

Met de inwerkingtreding van de Flora- en faunawet is het beheer van reeën niet meer vanzelfsprekend een verantwoordelijkheid van de jachthouder.

De vraag is dan, wie is onder het regime van de Flora- en faunawet dan wel verantwoordelijk voor de reeënpopulaties in ons land? Onder het regime van de vorige jachtwet was dat duidelijk. Het was de jachthouder die op grond van artikel 19 en 45 van de Jachtwet verantwoordelijk was voor enerzijds het bereiken en in stand houden van een redelijke wildstand in zijn jachtveld en anderzijds diens verantwoordelijkheid voor het voorkomen van schade aangericht door in zijn veld aanwezig (ree)wild.

Reeën zijn sinds de inwerkingtreding van de Flora- en faunawet op 1 april 2002 geen wild meer in de zin van de wet. Vanaf die datum is het ree een BESCHERMDE INHEEMSE DIERSOORT. We zullen dan ook het woord wild voor het ree niet meer gebruiken in dit cursusboek. Vaststaat dat daarmee een eind is gekomen aan de formeel wettelijke verantwoordelijkheid van de jachthouder voor de stand van het ree en diens aansprakelijkheid voor aangerichte schade door het ree.

Uit de systematiek van de Flora- en faunawet moet worden afgeleid dat de formeel wettelijke verantwoordelijkheid voor het ree bij GEDEPUTEERDE STATEN (GS) van de Provincie is gelegen. Immers het is dit bestuursorgaan dat bevoegd is om de stand van reeën te (doen of wel laten) beperken via de instrumenten van de artikelen 67 en 68 van de Flora- en faunawet.

Uiteraard heeft ook de grondgebruiker van het gebied waarin de reeën leven een zekere beheerverantwoordelijkheid, maar zonder aanwijzing of ontheffing is actief beheer van reeën ook voor hem niet toegestaan.

De uitvoering van het beheer van reeën ligt traditioneel bij de jagers. Logisch want zij hebben vanuit hun vroegere positie als jachthouders gedurende vele jaren het beheer onder eigen verantwoordelijkheid uitgevoerd. Bovendien zijn jagers opgeleid en uitgerust om de uitvoering van het beheer op deskundige wijze ter hand te nemen. Zij zijn ook in staat om de gegevens die middels de wet vereist zijn om beheerkeuzes te kunnen maken, te verzamelen en aan te leveren. Dit betekent dat de beheerders (jagers) –ondanks het gebrek aan formele wettelijk gebaseerde beheerverantwoordelijkheid– nauw betrokken zijn bij het reeënbeheer. Onder invloed van de gewijzigde wet- en regelgeving is de vraag naar een technisch correct en praktisch uitvoerbaar model beheerplan voor reeën ontstaan. Vandaar dat de Vereniging Het Reewild samen met de KNJV in 2007 een 'Leidraad voor het beheer van reeën' heeft opgesteld. Vanwege de gespreide verantwoordelijkheid voor de reeën in ons land, namelijk per provincie, is het belangrijk om naar uniformiteit en helderheid te streven. Immers in toenemende mate wordt kritisch gekeken naar de reeënbeheerplannen door deskundigen bij de provincies, het Faunafonds maar ook allerlei maatschappelijke groeperingen.

4.2 Omgang met reeënpopulaties

Om in Nederland reeënpopulaties duurzaam in stand te houden (doel van de wet) is het van belang dat de verspreiding van de populaties gegarandeerd blijft en dat de dichtheden in eerste instantie afgestemd zijn op het welzijn van de reeën. Onze reeën genieten als beschermde inheemse diersoort dus een beschermde status en daarmee moeten reeënbeheerders zorgvuldig omgaan. Reeën moeten planmatig duurzaam beheerd worden waarbij de soort maar ook hun leefgebied bescherming geniet. Hoe dat moet laat de Overheid gedeeltelijk over aan de Provincies. De Provincies hebben de taak invulling te geven aan deze verfijnde opdracht binnen de wettelijke kaders en moeten zich houden aan bepaalde spelregels.

Als we in Nederland handelingen verrichten die een nadelig effect hebben op beschermde soorten, dus ook het ree, dan is dat in principe verboden. In de wet staan die verboden heel duidelijk vernoemd. Het is verboden om dieren te verjagen, te vangen of te doden. Het is verboden dieren te verontrusten en ook is het verboden rust- en verblijfplaatsen van dieren te verstoren of te vernielen (artikelen 9,10 en 11 van de Flora- en faunawet). Daarbij komt nog dat het een wettelijke plicht is (zorgplicht) dat een ieder die handelingen verricht die een soort nadelig kan beïnvloeden deze handelingen op de eerste plaats achterwege laat. Als dat redelijkerwijs niet mogelijk is moet zo gehandeld worden dat negatieve invloed zo veel mogelijk beperkt wordt en als dat redelijkerwijs niet mogelijk is dan moeten de negatieve effecten ongedaan gemaakt worden.

Dit betekent voor onze beschermde reeën:

- Het is verboden reeën te verjagen, te vangen en te doden
- Het is verboden reeën te verontrusten
- Het is verboden rustplaatsen van reeën te verstoren of te vernielen
- Het is verplicht handelingen die nadelige gevolgen hebben voor de soort (regionaal) achterwege te laten of zoveel mogelijk te beperken.

De gronden om deze verboden handelingen wel te verrichten zijn ook wettelijk bepaald.

Verboden handelingen zijn in twee groepen te verdelen. De eerste groep zijn handelingen die direct gericht zijn op de dieren (bijvoorbeeld verjagen of doden) en de tweede groep zijn handelingen die niet direct gericht zijn op de dieren maar wel nadelig zijn (bijvoorbeeld verkleinen van leefgebied of op tijdstippen maaien dat reekalveren in het gras liggen). Beide groepen handelingen zijn verboden maar worden wel uitgevoerd. De gronden hiervoor zijn bepaald op basis van maatschappelijke belangen.

Voor de directe handelingen zijn dit:

- Volksgezondheid of openbare veiligheid (waaronder verkeersveiligheid)
- Veiligheid luchtverkeer
- Belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen en wateren
- Schade aan fauna met wezenlijke invloed op de soorten

Daar zijn later de volgende belangen nog aan toegevoegd:

- De voorkoming en bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren, behorende tot de diersoorten edelhert, ree, damhert of wild zwijn
- Het reguleren van de populatieomvang van dieren, behorende tot de diersoorten edelhert, ree, damhert of wild zwijn, met dien verstande dat vanwege dit belang slechts ontheffing kan worden verleend indien de aanleiding is gelegen in de schadehistorie ter plaatse en van het omliggende gebied of de maximale populatieomvang in relatie tot de draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden.

Voor de indirecte handelingen zijn dit:

- Bescherming van flora en fauna
- Veiligheid van het luchtverkeer
- Volksgezondheid of openbare veiligheid
- Dwingende redenen van groot openbaar belang
- Voorkomen van ernstige schade aan vormen van eigendom (anders dan gewassen, vee, bossen, bedrijfsmatige visserij en wateren)
- Belangrijke overlast veroorzaakt door dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort
- Uitvoering van werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud in de landbouw en de bosbouw
- Bestendig gebruik
- Ruimtelijke ontwikkeling

Alleen op basis van deze wettelijke gronden en met inachtneming van de zorgplicht kan het noodzakelijk blijken handelingen te verrichten die verboden zijn. Concreet betekent dit dat als er geen wettelijke grond is om in te grijpen in de populatie reeën of hun leefgebied nadelig te beïnvloeden de reeën en hun leefgebied gewoonweg beschermd zijn. De onderbouwing van de noodzaak om toch de verboden handelingen te gaan verrichten is aan de reeënbeheerders.

4.3 Reeënbeheerders

4.3.1 LNV en GS

Wie zijn dit nu eigenlijk? Een terechte vraag gezien de meest uiteenlopende interpretaties in de praktijk. De reeënbeheerders van Nederland zijn de minister van LNV en Gedeputeerden Staten van de provincies. De minister is verantwoordelijk voor de gunstige staat van instandhouding van de soort en de gedeputeerden hebben de taak van de rijksoverheid gekregen om de populaties reeën in Nederland planmatig en duurzaam te beheren. Zij voeren echter zelf niet het reeënbeheer uit, dat laten ze over aan grondgebruikers. Immers de reeën lopen op hun grond dus zij hebben de primaire zorg voor de dieren, de populatie en de soort. Nu kun je alle grondgebruikers zelf laten bedenken hoe reeën en hun leefgebied beheerd moeten worden maar dat wordt een rivier aan papier, alle grondgebruikers worden met werk opgezadeld waar ze niet op zitten te wachten en alle grondgebruikers moeten kennis vergaren, dus is gekozen voor bundelen van krachten in de vorm van faunabeheereenheden voor de directe handelingen en organisaties van gebiedbeheerders (bijvoorbeeld Bosschap, Stadswerk/VNG, Unie van waterschappen en Rijkswaterstaat) voor de indirecte handelingen.

Na goedkeuring van het faunabeheerplan door GS en gehoord het Faunafonds kan de Provincie, op basis van een ontheffingsbesluit, een ontheffing verlenen aan een door haar erkende FBE (op basis van dat faunabeheerplan). De FBE kan, als provinciale ontheffingshouder, de ontheffing doorschrijven aan de WBE's die op haar beurt de ontheffing doorschrijft aan de jachthouders in de vorm van een gebruikersontheffing. De jachthouder kan onder zijn verantwoordelijkheid een gebruikersontheffing doorschrijven aan een andere jachtaktehouder. In deze ontheffing kan de FBE voorwaarden opnemen zoals o.a. aantallen, geslacht, aanvang en sluiting van de uitvoering van het beheer en gebruik van wildmerken bij afschot.

4.3.2 De Faunabeheereenheid (FBE)

De faunabeheereenheid is een door GS erkend samenwerkingsverband van jachthouders. Dit is vastgelegd in art. 29 Flora- en faunawet. Jachthouders zijn personen of organisaties die op basis van eigendom, pacht of huur beschikking hebben over jachtrechten. Dit wil niet zeggen dat zij die rechten ook daadwerkelijk zelf uitvoeren of uitoefenen. Landelijk zijn er 16 FBE's actief. Faunabeheereenheden geven invulling aan beheer en schadebestrijding conform het provinciaal opgesteld beleid.

Binnen de FBE zijn 7 partners actief. Dit zijn:

- Particulier Grondbezit (PG)
- Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging (KNJV)
- Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO)
- Nederlandse organisatie voor Jacht en Grondbeheer (NOJG)
- Provinciale Landschappen (PL)
- Staatsbosbeheer (SBB)
- Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten (NM)

De Faunabeheereenheid houdt zich alleen bezig met:

- het beheer van soorten
- het voorkomen en bestrijden van schade

De faunabeheereenheid werkt met een faunabeheerplan en de organisaties van gebiedbeheerders met een gedragscode. Beide documenten geven invulling aan de noodzaak waarom handelingen verricht moeten worden die verboden zijn of nadelig zijn voor de soort.

4.3.2.1 Het Faunabeheerplan (FBP)

Het faunabeheerplan is dus eigenlijk een heel eenvoudig document waarin bijvoorbeeld voor beheer van reeën wordt opgeschreven waar reeën leven, hoeveel het er zijn en of de populatie nog groeit, stabiel is of afneemt. Vervolgens wordt opgeschreven of er knelpunten zijn met de wettelijke belangen die behoren bij de directe handelingen, doorgaans artikel 68 genoemd (de draagkracht van het gebied specifiek voor reeën is hier onderdeel van). Er wordt beschreven wat er gebeurt als we niets doen in relatie tot de wettelijke belangen. En als dat leidt tot onaanvaardbare knelpunten met de belangen wordt beschreven hoe dat opgelost gaat worden volgens de prioriteitenlijst; voorkomen dat het knelpunt ontstaat, als dat niet lukt dan beperken dat de conflicten ontstaan door maatregelen te treffen die direct gericht zijn op de dieren (met als uiterste maatregel bij reeën het afschot). Deze punten die beschreven moeten worden zijn vastgesteld in het faunabeheerplan (artikel 10 besluit faunabeheer) dus iedereen weet als het goed is wat van hem/haar verwacht wordt.

Eisen waaraan een faunabeheerplan moet voldoen *(artikel 10 Besluit faunabeheer).*

- Een aanduiding van de omvang van het werkgebied van de faunabeheereenheid (a)
- Een kaart waarop de begrenzing van het werkgebied is aangegeven (b)
- Kwantitatieve gegevens over de populatie, met inbegrip van gegevens over de aanwezigheid van de populaties gedurende het jaar (c)
- Onderbouwing van de noodzaak tot beheer, waarbij wordt aangegeven welke belangen worden geschaad indien niet tot beheer zal worden overgegaan (d)
- Beschrijving van de mate waarin deze belangen de afgelopen vijf jaar zijn geschaad (e)
- De gewenste stand van de populatie (f)
- Beschrijving van de aard en omvang van de handelingen die zullen worden verricht om de gewenste stand, bedoeld in onderdeel f, te bereiken (g)
- Per gewas een beschrijving geven van de handelingen die de afgelopen vijf jaar zijn verricht om de schade als bedoeld in onderdeel e, te voorkomen en een beschrijving van de effectiviteit van die handelingen (h)
- Een beschrijving van het voedselaanbod, de relatie tussen dit voedselaanbod en de grootte van de populatie van de betrokken diersoort alsmede van de mogelijkheid van uitwisseling met aangrenzende terreinen (i)
- Een beschrijving van de plaatsen waar en in welke perioden van het jaar waarin de in onderdeel (g) bedoelde handelingen zullen plaatsvinden (j)
- De mogelijkheid om gebruik te maken van een aan de FBE verleende ontheffing voor jachthouders die niet bij de FBE zijn aangesloten (k)
- Een inschatting van de verwachte effectiviteit van de in onderdeel (g) bedoelde handelingen (l)
- Een beschrijving van de wijze waarop de effectiviteit van de voorgenomen handelingen zal worden bepaald (m)

Het faunabeheerplan is dus puur een argumentatie op basis van wettelijke gronden om als de noodzaak er is ontheven te worden voor uitvoeren van verboden handelingen. Een eventueel te verlenen onthefing met bijbehorende voorwaarden en handhaving is vervolgens een taak van de provincie en niet van de FBE. Dit hoort dus ook niet in een faunabeheerplan thuis. Het FBP moet o.a. gebaseerd zijn op kwantitatieve gegevens van de populaties, met inbegrip van de populaties gedurende het gehele jaar. Deze gegevens worden via de WBE's aangeleverd door de uitvoerders van het beheer, de reeënbeheerders, oftewel de jagers.

4.3.2.2 Het Faunafonds

Het Faunafonds is een bij de Flora- en faunawet in het leven geroepen publiekrechtelijke rechtspersoon. De belangrijkste taken van het Faunafonds zijn het besluiten op verzoeken om een tegemoetkoming in de schade aangericht door beschermde diersoorten, adviseren van grondgebruikers en faunabeheerders en onderzoeken van methoden en middelen ter voorkoming en bestrijding van schade door fauna.

4.3.3 De Wildbeheereenheid (WBE)

Beheer van reeën is niet overal hetzelfde, het landschap, de vegetatie, de infrastructuur, het gebruik van de omgeving door de mens, de aanwezige andere soorten, de gebiedsbegrenzing en ga zo maar door is steeds verschillend in heel Nederland, in elke provincie en in elke regio van de provincie. Soms gaan de verschillen zelfs door tot op lokaal niveau. Het is dan ook logisch dat uitwerking van reeënbeheer alleen maar mogelijk is op WBE niveau. Alleen op dit niveau hebben grondgebruikers en uitvoerders van het beheer inzicht in de lokale verschillen die van invloed zijn op het gedrag, de leefwijze en daarmee samenhangend het welzijn van reeën. Elke WBE met reeën in haar werkgebied moet minimaal een jaarlijks actueel werkplan hebben. Slechts een beperkt aantal WBE's heeft dit beschikbaar en een groot aantal WBE's is sinds de komst van de leidraad reeënbeheer begonnen met het vergaren van deze gegevens. Maatwerk reeënbeheer is in Nederland dus nog geen gemeengoed. De Minister en de Gedeputeerden van de provincies hebben dus nog niet (volledig) wat ze eigenlijk wel nodig hebben om invulling te geven aan hun verantwoordelijkheid.

4.3.4 De jager als uitvoerder van het beheer

De gegevens worden door de uitvoerders van het beheer verzameld op vrijwillige basis. Het zijn o.a. gegevens over tellingen (avond- ochtend-avond en jaarrond), afschotgegevens als soort, geslacht, leeftijd, gewicht, datum, tijdstip, locatie, methode, etc. Maar ook gegevens over dood gereden en dood gevonden reeën en gegevens met betrekking tot de wildhygiëne. Een aantal van deze gegevens worden via de WBE doorgegeven aan de FBE ten behoeve van het opstellen van een Faunabeheerplan. Het opslaan van alle gegevens in een databestand, een zogenaamd faunadossier, is van groot belang voor het reeënbeheer in Nederland.

4.4 Het reeënwerkplan

Voor elk leefgebied of WBE (leefgebieden kunnen bestaan uit meerdere WBE's) moet een jaarlijks reeënwerkplan worden opgesteld. Hierin wordt als eerste de doelstelling van het beheer geformuleerd die logischerwijs zal luiden: het in stand houden van een gezonde reeënstand, wat betreft aantal en populatiestructuur aangepast aan de draagkracht van het terrein. Aansluitend zal worden aangegeven door middel van welk beheer men de doelstelling denkt te kunnen bereiken. Hierbij is het aan te bevelen in het kort een overzicht te geven van het beheer in het verleden (5 jaar), hoe de situatie in die periode was, welke aantallen reeën er waren, in welke geslachtsverhouding en overige relevante gegevens over de verspreiding en populatiestructuur. Vervolgens dient beschreven te worden hoe de situatie nu is en wat er ten opzichte van de afgelopen beheer periode eventueel is veranderd. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het sterk gewijzigde grondgebruik in de landbouw, herinrichting, toepassing van landschappelijke beplantingen en recreatie. Het Centraal Bureau voor de Statistiek kan u hierover veel informatie verschaffen. Ook de huidige dichtheid, leeftijdsopbouw en geslachtsverhouding dient uitvoerig te worden beschreven. Evenals een omschrijving van de draagkracht van het terrein en hoe die is bepaald, bij voorkeur met gebruik van visualisaties in de vorm van grafieken en tabellen zodat ook personen met minder inhoudelijke kennis een plan goed kunnen lezen. Daarna dient de taakstelling voor de toekomst vermeld te worden. Wat kan en moet er veranderen met het oog op de doelstelling.

Er dient een actieplan te worden opgenomen en er dient omschreven te worden op welke wijze en door wie de resultaten van het beheer worden vastgelegd en beoordeeld.

Tenslotte is het goed om te vermelden voor welke periode het werkplan geldig is, en hoe het eventueel kan worden bijgesteld. Aanbevolen wordt dit jaarlijks te doen, nooit langer dan 5 jaar aansluitend aan het faunabeheerplan. En uiteraard maakt een goede actuele kaart deel uit van het werkplan.

De Vereniging Het Reewild publiceert binnenkort een leidraad voor het samenstellen van het reeënwerkplan en actieplan. De publicatie zal plaatsvinden op de site: www.reewild.nl

4.4.1 Draagkrachtbepaling en beheermethoden

Wat de optimale reedichtheid in een bepaald veld is hangt af van een aantal factoren. Deze zijn:

- voldoende voedsel
- voldoende dekking
- voldoende rust

Ook toename van bevolking en daarmee samenhangend gebruik van leefgebieden van reeën leidt tot toename van migratie, stress en ziekten. Het is dan ook heel belangrijk voortdurend de reeënpopulaties in de gaten te houden en te letten op indicaties die wijzen op een te hoge dichtheid zoals terugval in gewicht en ziekten. Hier zijn twee verschillende benaderingen behandeld om enerzijds een draagkracht te bepalen (methode van Haaften) en anderzijds inzicht te krijgen in het welzijn van reeën op basis van de kwaliteit van hun leefgebied (methode Poutsma).

Draagkrachtberekening volgens de methode 'Van Haaften'.

De draagkrachtmethode 'Van Haaften', die is beschreven in de dissertatie 'Das Rehwild in verschiedenen Standorten der Niederlande und Slowenien. Med. ITBON 76/1968', geeft in feite een waardering van de biotoop waar reeën voorkomen. Daarbij worden onderscheiden het veldgrenspercentage, oppervlakte weiden en akkers, dekkingspercentage, boomsoortenverdeling en zuurgraad van de grond.

Veldgrenspercentage: hierbij wordt de grens tussen dekking en open veld in procenten van de totale veldgrens uitgedrukt.

0 %	0 punten
1-20 %	2 punten
21-40 %	5 punten
41-60 %	8 punten
61-80 %	11 punten
81-100 %	15 punten

Voor de berekening van de percentages en de oppervlakte is een behoorlijk gedetailleerde kaart noodzakelijk (bijvoorbeeld een stafkaart). Met een curvimeter is de veldgrens op te meten en met de planimeter de oppervlakte. Via Google-earth kan het ook, maar we denken dat het hanteren van de 'ouderwetse' curvi- en planimeter een betere nauwkeurigheid geeft. Exact is het te berekenen in het GIS-systeem, maar daar heeft niet iedereen toegang tot. De VHR onderzoekt voor haar leden het serviceaanbod voor de juiste draagkrachtberekeningen volgens de methode 'Van Haaften'. Log regelmatig in op www.reewild.nl voor het laatste nieuws.

Oppervlakte weiden en akkers: de oppervlakte wordt uitgedrukt in procenten van het totale veldoppervlak. Alle landbouwgronden die door reeën worden gebruikt, worden meegenomen in de berekening.

0 %	0 punten
1-4 %	2 punten
5-10 %	6 punten
11-20 %	10 punten
>20 %	15 punten

Dekkingspercentage: dit is de oppervlakte permanente dekking in procenten van de totale veldoppervlakte.

0 %	0 punten
1-10 %	5 punten
11-20 %	10 punten
21-40 %	15 punten
41-60 %	20 punten
61-70 %	30 punten
71-80 %	20 punten
>80 %	15 punten,
wanneer de omgevende biotoop bos is	
>80 %	20 punten,
wanneer de omgevende biotoop bestaat uit weide, heide of akkers	

Boomsoortenverdeling

Naaldbos zonder ondergroei	2 punten
Naaldbos met ondergroei	6 punten
Gemend bos zonder ondergroei	6 punten
Gemengd bos met ondergroei	10 punten
Loofbos zonder ondergroei	8 punten
Loofbos met ondergroei	15 punten
3-50% eik	15 punten
>50% eik	20 punten

Zuurgraad (PH) bodem

< 4,0	4 punten
4,0-4,9	8 punten
5,0-5,9	12 punten
6,0-6,9	16 punten
>7,0	20 punten

Na het optellen van de punten is in onderstaande tabel af te lezen welke de meest gewenste dichtheid per 100 ha dekking voor het betreffende terrein is.

Biologisch toelaatbare reedichtheid per 100 hectare dekking in bos- en natuurgebieden

Punten	0-25	26-30	31-35	36-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-100
Aantal reeën	0	2	4	6	8	9	10	11	12

Uit recente gegevens uit de praktijk blijkt dat met name in landbouwgebieden de actuele aantallen reeën hoger kunnen liggen dan de berekende doelstanden zonder dat belangen noemenswaard worden geschaad. Daarom is voor cultuurlandschappen de puntentelling iets aangepast (zie onder). Klimaatverandering speelt hierin mogelijk ook een rol. In de winter is er meer voedsel aanwezig dan vroeger, waardoor er meer reeën in bepaalde terreinen kunnen overleven.

Biologisch toelaatbare reedichtheid per 100 hectare dekking in cultuurlandschappen, zoals geadviseerd door de Commissie Beheermodel van de VHR en prof. J.L. van Haften.

Punten	0-25	26-30	31-35	36-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-100
Aantal reeën	0	3	5	7	9	11	12	13	15

Voor grootschalige bos- en natuurgebieden zonder een substantieel aandeel voor reeën benutbare landbouwgronden, blijft de oude puntentelling van toepassing

Veldreeën

De waarderingsmethode Van Haften blijkt niet goed toepasbaar voor veldreeën die leven in gebieden met weinig permanente dekking. In dit soort situaties is het dus niet goed mogelijk om vooraf een goede indicatie te hebben van een gewenste stand. Deze stand zal proefondervindelijk moeten worden vastgesteld. Hiervoor zijn de conditie van de reeën (dierenwelzijn), de mate waarin door reeën schade wordt veroorzaakt aan landbouwgewassen (economische schade) en aanrijdingen met reeën (verkeersveiligheid) bepalend. In gebieden met veldreeën is het dus zaak om in eerste instantie op het oog de conditie van de levende dieren vast te stellen (al dan geen vuile spiegel), het valwild te registreren, de schade aan landbouwgewassen in beeld te brengen en het aantal aanrijdingen met reeën vast te leggen. Zodra er aanleiding is om over te gaan tot afschot, moeten vanzelfsprekend de lichaamsgewichten van de geschoten dieren worden vastgelegd.

Edelhert en damhert

Correctie van de gewenste reeënstand voor de aanwezigheid van edelhert en of damhert kan in situaties met lage dichtheden (<5 per 100 ha) achterwege blijven. In situaties met hoge dichtheden kan correctie wel noodzakelijk zijn. Hiervoor wordt verwezen naar de expertise van de Vereniging Wildbeheer Veluwe.

De methode Poutsma

Uitgangspunt bij dit model is het voedsel als belangrijkste factor bij de beoordeling van de biotoop. Hierbij wordt uitgegaan van het feit dat in de beste delen van het veld zich de beste reeën ophouden. De minder sterke moeten uitwijken en genoegen nemen met minder goede en slechte delen van het veld. Om de kwaliteit vast te stellen van het leefgebied wordt het veld beoordeeld aan de hand van de vegetatie (voedsel) en ingedeeld in goed, matig of slecht. Hierbij komen de volgende vragen aan de orde:

- Hoeveel voedsel is er in het gebied aanwezig
- Welke voedselplanten zijn voor reeën beschikbaar
- In welk jaargetijde is het voedsel beschikbaar

De aanwezige vegetatie wordt als volgt beoordeeld:

1. De plantendelen moeten bereikbaar zijn (0-120 cm).
2. De plantendelen moeten licht verteerbaar zijn.
3. Voornoemde planten moeten in het voorjaar, de zomer en in de herfst in het gebied aanwezig zijn.

Op grond van deze drie punten worden delen van het veld gewaardeerd

Delen van het veld waar meer dan 60% van de planten voldoet aan deze drie punten, worden goed genoemd. Delen van het veld waar 30 - 60% van de planten voldoet aan deze drie punten, worden matig genoemd. Delen van het veld waar 0 - 30% van de planten voldoet aan deze drie punten, worden slecht genoemd.

Op deze manier krijgt men een indruk van het voedselaanbod in het veld

Poutsma adviseert om in de slechte gedeeltes alle daar voorkomende reeën af te schieten, in de matige gedeeltes alle kalveren, jaarlingbokken en enkele smalreeën en volwassen reeën af te schieten, en in de goede gedeeltes geen afschot te doen. Het resultaat is dan het overhouden van een fokgroep bestaande uit sterke reeën. Er worden geen aantallen reeën per 100 ha genoemd als optimale dichtheid. Uitgangspunt is dat de reeën dat zelf wel uitmaken. Hoe groter het goede deel, waar geen afschot plaatsvindt, hoe hoger de totale dichtheid. Het lijkt er op dat dit model om praktische redenen het best uitvoerbaar is in zeer grote aaneengesloten jachtvelden.

Verder wordt er nog als berekening de methode Gelderse Achterhoek toegepast en de CP-methode volgens Smit. Het ConditieProduct wordt met de volgende formule bepaald:

$$CP = (\text{ontweid})\text{gewicht} \times 100 : \text{borsthoogte} : \text{lichaamslengte}$$

Samen met de bestaande methoden wordt het Logistische Model gebruikt. Hierin is af te lezen welke netto aanwas bij een bepaalde populatiegrootte hoort.

4.4.2 Tellen van reeën

Wij willen steeds graag weten over welke aantallen we het hebben. Als in een bepaald gebied de reedichtheid te hoog is dan komt de vraag: 'Hoeveel reeën zitten daar dan en in welke geslachtsverhouding?' Vragen die ook steeds weer moeten worden beantwoord als bij de overheid een ontheffing moet worden aangevraagd. De beheerders vatten hun taak serieus op en beantwoorden de vragen naar eer en geweten. Er worden jaarlijks per WBE reeëntellingen gehouden en men denkt met redelijke zekerheid het juiste aantal reeën per werkgebied van de WBE te kennen. Op basis daarvan wordt per WBE uitgerekend wat de aanwas is, men schat de hoeveelheid valwild en men weet hoeveel bokken, geiten en kalveren moeten worden afgeschoten om de stand op het gewenste peil te krijgen of te houden. En dat terwijl uit onderzoek en uit de praktijk toch zo langzamerhand wel duidelijk is dat reeën niet nauwkeurig te tellen zijn.

De jaarlijkse telling geeft ons een beeld van de het aantal reeën (geen 100%). Als tegenargument wordt wel gezegd dat als we ieder jaar op dezelfde wijze tellen, het in ieder geval een indicatie geeft van een stijgende of een dalende tendens.

De telling die bij de meeste WBE's wordt gehouden, vindt plaats in het voorjaar. Tijdens deze telsessies worden de telgebieden bij voorkeur driemaal volgens een bepaalde route doorkruist en worden de waargenomen reeën, inclusief alle bijzonderheden, genoteerd op een telformulier en een kaart. Naderhand worden de teluitkomsten van de diverse telgebieden vergeleken om dubbeltelling er uit te halen. Dat we deze telmethode gebruiken, bij gebrek aan beter, is op zichzelf geen bezwaar zolang we maar beseffen dat de stand in de regel flink wordt onderschat, en we naast deze telling het gehele jaar door blijven waarnemen in het veld en goed opletten op indicaties van een reeëndichtheid, die maatschappelijk ongewenst zijn.

Voorjaarstelling

Het meest geschikte tijdstip om de avond-ochtend-avond telling uit te voeren is eind maart/ begin april. De reeën staan in die tijd in gemengde groepen bijeen en laten zich goed zien. Reeën zijn vooral actief in de ochtend- en avondschemering. Een telling kan daarom het best worden uitgevoerd gedurende de vroege ochtend tot twee uur na zonsopkomst, en in de avond vanaf twee uur voor zonsondergang. Door de telling drie maal achtereen (avond-ochtend-avond) te organiseren, is men wat minder afhankelijk van de weersomstandigheid van dat moment. Die kan namelijk het telresultaat nogal beïnvloeden. Wanneer de omstandigheden daarom vragen is het ook mogelijk een ochtend-avond-ochtend telling te organiseren. Het is van belang van iedere waargenomen groep de samenstelling in bokken, geiten en bok- en geitkalveren te noteren. In combinatie met plaats en tijdstip kunnen dan mogelijke dubbeltellingen worden voorkomen. Wanneer bijvoorbeeld de eerste avond op plaats X een geit met een bokkalf en een geitkalf wordt gezien en de avond daarop op dezelfde locatie een geit met twee bokkalveren, dan is duidelijk dat het om twee verschillende geiten met kalveren gaat. De vorm van de spiegel (let op het 'schortje' bij de geiten) is een betrouwbaar onderscheidend geslachtskenmerk. Wanneer men bijvoorbeeld vanwege de afstand dit onderscheid niet goed kan maken, behoren de waargenomen dieren in de kolom 'onbekend' te worden vermeld.

Voorbeeld telformulier

Telgebied: A

Datum 1e Avondtelling	volgnr. kaart	tijdstip	bok	geit	bokkalf	geitkalf	onbekend	totaal
2/04/07	1	20.30	1	1	1	1		4
	2	20.45	2	1		2		5
	3	21.15		1	1	1	1	4
	4	21.30		2				2
totaal			3	5	2	4	1	15

Eenzelfde telformulier wordt gebruikt voor de ochtendtelling. Door van iedere telling de hoogste score te nemen per bok, geit, bok- en geitkalf, wordt een totaalscore voor telgebied A verkregen.

Jaarrondtelling

Los van deze voorjaarstelling wordt aanbevolen tevens een jaarrondtelling te realiseren. Deze kan worden uitgevoerd door hen die veel in het veld aanwezig zijn. Hierdoor krijgt men een beter inzicht in de verspreiding van de reeën en daarmee van het leefgebied in de zomer en winter, in de aanwas en in de conditie van de dieren.

4.4.3 Het afschotplan

In het werkplan is vastgelegd hoe de stand van de reeën er uit moet zien om de doelstelling van het beheer te bereiken. Hierbij is rekening gehouden met de draagkracht van het terrein. Door allerlei oorzaken zoals verhoogde wildschade, veranderde draagkracht van (gedeeltes) van het leefgebied, verkeersslachtoffers, enz. kan het nodig zijn om in te grijpen in de reeënstand. Hiervoor moet dan een afschotplan worden gemaakt. **Dit plan dient gemaakt te worden voor het hele leefgebied of WBE, en niet voor elk afzonderlijk jachtveld.** Hierin wordt vermeld hoeveel reeën moeten worden afgeschoten, verdeeld in bokken en geiten/kalveren en bij voorkeur ook in de leeftijdsfasen. Het afschotplan dient te worden onderbouwd met actuele cijfers en inzichten zodat de faunabeheereenheid (FBE) die de ontheffing moet verstrekken een zo goed mogelijk gedocumenteerde aanvraag krijgt. Alleen dan kan verwacht worden dat de aanvraag serieus wordt behandeld en wordt gehonoreerd. Zodra het faunabeheerplan door de provincie is goedgekeurd en de ontheffing is verleend begint het werk pas. Dan moet het namelijk worden uitgevoerd. En het moet goed worden uitgevoerd willen we populaties reeën duurzaam in stand houden.

Wie het daadwerkelijke afschot gaat verrichten en waar is van minder belang. Dat moet door de reeëncommissie samen met de leden van de WBE onderling worden bepaald. Het behoort ook tot de taak van de reeëncommissie om toe te zien op de deskundigheid van de beheerder en om activiteiten voor te stellen om de deskundigheid te bevorderen. Bijvoorbeeld een lezing door een deskundige, het volgen van de praktijkgerichte cursus Reeënbeheer VHR, regelmatige schietoefening, enz.

4.4.4 Selectie criteria bij het afschot

In het verleden is sterk het 'selectieve afschot' gepropageerd. Het doel hiervan was te komen tot een kwaliteitsverbetering bij het ree. Men ging ervan uit dat bokken met een gewei dat onder de maat was per definitie van slechte aanleg waren en dus als 'afschotbok' dienden te worden afgeschoten.

De (jonge) bokken met een goed ontwikkeld gewei dienden als 'toekomstbokken' gespaard te worden. Men heeft bij dit streven naar kwaliteitsverbetering door middel van selectief afschot de invloed van erfelijke aanleg sterk overschat. Natuurlijk speelt erfelijke aanleg een rol, maar milieufactoren in het leefgebied van het ree spelen een veel belangrijkere rol. Voedsel, rust, dekking en concurrentie maken of het goed gaat met het ree. Ook de veel gebruikte leeftijdspiramide had weinig praktische waarde. Deze veronderstelt het bekend zijn met de leeftijdsopbouw en de aantallen in het veld. We weten nu dat we in de regel aan die voorwaarden niet kunnen voldoen.

Er werd bij het afschot naar gestreefd om ongeveer 50% van het afschot in de jaarlingenklasse te doen plaatsvinden en de overige 50% verdeeld over de middenklasse (2 tot en met 4- jarig) en de categorie zogenaamde oogstbokken (minimaal 5 jaar). In de categorie 2 - 4 jarigen werd er naar gestreefd de slechtste exemplaren af te schieten. Maar wat is nu slecht? En hoe zie je hoe oud een ree is? Lees hiervoor het boekje 'Samenleven met reeën, leeftijdsfasebeoordeling.'

Zou het op kwaliteit gestuurde selectieve afschot gewerkt hebben dat kwam er geen knobok meer voor in Nederland. Waren de algemene gewichten van bok en geit aanzienlijk toegenomen en de geweiën voor het grootste deel brons, zilver of goud bekroningen geweest. Niets van dat al. Het systeem heeft dat niet gebracht.

Zo was het vroeger. Zo is het niet meer. Beheer van reeën begint met het inventariseren van de reeën in het jachtveld. Tellen: weten hoeveel reeën er zijn in welke leeftijdsfase. Het gaat niet om de exacte leeftijd van een geit of een bok. Of hij of zij drie of vier jaar is, dan wel zes of zeven, is volstrekt oninteressant. Het verschil is bij levende reeën toch niet te zien. Wel interessant is om te weten hoeveel kalveren, jaarlingen, smalreeën, jongen bokken en geiten er lopen. En hoeveel oudjes? Waar lopen de volwassen bokken en geiten en dus waar zijn de territoria. Dat is belangrijke informatie voor de uitoefening van het beheer. Dat helpt je ook bij het maken van het reeënwerkplan. Heeft u nu inzicht in de leeftijdsfaseopbouw van de populatie en die populatie wilt u vitaal houden en knelpunten met andere, maatschappelijke, belangen voorkomen, weet u ook in welke leeftijdsfase u wilt ingrijpen als dat nodig is natuurlijk.

De leeftijdsfases zijn:

1. Kalveren,	0 - 1 jaar
2. Jaarlingen en smalreeën,	1 - 2 jaar
3. Jonge reeën,	2 - 4 jaar
4. Volwassen reeën,	5 - 8 jaar
5. Oude reeën,	9 jaar en ouder

Het gewei zegt weinig tot niets over de kwaliteit van de bok. Een zware jaarling kan best een spitsergeweitje hebben. Voor zijn latere leven is zijn lichaamsgewicht en conditie van meer belang dan het gewei. Bij de oudere bokken is het al niet veel beter, oude bokken hebben een grijs gezicht. Maar dit komt ook bij jongere voor, zij het minder vaak. Dakrozen zouden een kenmerk van ouderdom zijn. Het blijkt dat ook bij jonge bokken dakrozen voorkomen. Ook het tijdstip van verharen, jonge het eerst, oudere later, blijkt niet altijd te kloppen. Als het nu zo moeilijk blijkt te zijn om een bok juist aan te spreken, zult u zich afvragen wat u dan nog moet schieten. Wel, het antwoord is kort maar krachtig: In ieder geval genoeg. De aantalreductie is in veel gebieden de belangrijkste reden voor afschot. We moeten er dan ook, als het even kan, voor zorgen dat het aantal gehaald wordt. Dat we daarbij selectief te werk gaan is prima. We hoeven niet zo ver te gaan dat willekeurig ieder ree geschoten mag worden. Maar als we maar blijven wachten op een kans om net die ene bok met dat miezerige geweitje te schieten die we al eens een keer gezien hebben, dan is voor je het weet de tijd verstreken en het afschot niet vervuld. En kom je er zelf niet helemaal aan toe, aarzel dan niet om een andere jager een kans te geven.

Het belangrijkste kenmerk voor de kwaliteit van de reeënpopulatie is het lichaamsgewicht en de algehele lichamelijke gesteldheid (constitutie). Zie het boekje 'Samenleven met reeën, leeftijdbeoordeling'. Niet alleen bij de bokken maar zeker ook bij de geiten. De conditie van de geit is van grote betekenis voor de ontwikkeling van de kalveren. Het is dus belangrijk om een registratie bij te houden van de gewichten van de jaarlijks geschoten reeën zodat je van jaar tot jaar kunt vergelijken, ook met andere velden. Constateer je dan ineens een opvallende gemiddelde gewichtsafname, dan moet je gaan kijken naar de mogelijke oorzaken.

Indien het nodig is de stand getalsmatig sterk naar beneden te brengen, dan kan dat het meest effectief gebeuren door een verhoogd geitenafschot. Veel beheerders hebben hier moeite mee. Het stuit ze tegen de borst een drachtig dier te schieten. Op zichzelf begrijpelijk, echter de enige periode dat ze niet drachtig zijn is tussen juni en augustus en in die tijd hebben ze jonge kalveren te verzorgen. Je hoort dan wel het bezwaar: "Als ik een geit schiet, dan schiet ik er eigenlijk drie". Inderdaad, en dat is nu bij een noodzakelijke aantalregulatie ook precies de bedoeling. Afschot in de juiste leeftijdsfase is bij geiten nog moeilijker dan bij bokken. Het schatten van de leeftijd is bij geiten bijna ondoenlijk. Daarom moeten we vooral letten op gewicht en algehele conditie van de geit en haar kalveren.

4.4.5 Aantalregulatie

4.4.5.1 Afschot

In een natuurlijke situatie vindt de grootste sterfte plaats onder de jonge, oude en verzwakte dieren. Bij de regulatie van de aantallen kan daarom worden vastgehouden aan een verdeling van het afschot van 50 procent in de kalverenfase, 20 % in de jaarlingfase, 20% in de jonge leeftijdsfase, 5% in de volwassen- en 5% in de oude leeftijdsfase. Van belang is dat het toegewezen afschot, ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Dit geldt met name voor de bestandsreductie van de vrouwelijke reeën. Het realiseren van het noodzakelijke, op basis van het faunabeheerplan door de provincie toegewezen afschot is van groter belang dan welke selectie dan ook. Bij populatiebeheer geldt nu eenmaal het credo: 'Zahl vor Wahl'.

Voorbeeld:

Populatie inclusief aanwas is 200 reeën groot				
Bestandsvermindering: 71 exemplaren				
Leeftijdsfase			verdelen naar bok- en geitkalf*	
1. Kalveren	50 %	35 kalveren		
2. Jaarling	20 %	14 jaarlingen/smalreeën	7 bok	7 geit*
3. Jong	20 %	14 jong	7 bok	7 geit*
4. Volwassen	5 %	4 volwassen reeën	2 bok	2 geit*
5. Oud	5 %	4 oude reeën	2 bok	2 geit*
	100 %	71 reeën		

*het afschot op geiten kan aanzienlijk verhoogd worden wanneer de verhouding bok/geit in het veld bijvoorbeeld 1:2 is of meer. Overigens komt dat veelvuldig voor.

